

Stanislava Vodičková

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

*Nebe je růžové, po cestě křížové
snad konečně spočinem jak pšenice v klásku.
Spočinem bez hněvu, přirostlí ke dřevu,
vždyť nejtěžším zločinem je hlásati lásku.*

Karel Kryl, *Žalm 71*

Nástup moderních autoritativních režimů ve 20. století provázela rozsáhlá perzekuce křesťanů, kterou lze v mnoha ohledech přirovnat k pronásledování křesťanů v prvních staletích po Kristu. Ve vypjaté době po zabrání pohraničí a následně nacistické anexi zbytku státu se činnost českého katolického duchovenstva zaměřila především na obranu křesťanských hodnot, přežití národa a jeho společensko-kulturní identity. Náboženské pouti měnily svou ryze duchovní podobu a přerůstaly v demonstrace suverenity národa a odporu proti německé okupaci. Při církevních obřadech kněží nabádali k věrnosti českému národu, povzbuzovali lid k vytrvalosti a vlastenecké výchově dětí. Až do roku 1943 zněla v některých kostelích státní hymna Kde domov můj, později alespoň třetí sloka chorálu Svatý Václave.¹ Z kazatelen se ozývala kritika neopohanství a vůdcovského principu. Udavači podávali hlášení o kázáních, v nichž kněží připodobňovali Hitlera k Attilovi, Herodesovi nebo biblické šelmě.² Především z důvodů štvání z kazatelen najdeme jména katolických duchovních v řadách obětí nacistické perzekuce – ve věznicích, na popravištích a v koncentračních táborech.³

Fyzickou brutalitu nacionálního socialismu vystřídal, po krátké době relativní svobody, sofistikovanější a mnohem záluďnější komunistický režim. Mocenské prostředky, jež získal, zdecimovaly sotva obnovenou strukturu církve a ochromily její fungování na desítky let.

1 VAŠEK, František – ŠTĚPÁNEK, Zdeněk: *Trnitá cesta moravského duchovenstva (1939–1945)*. Nakladatelství Šimon Ryšavý, Brno 2003, s. 61–62.

2 *Národní archiv* (dále jen NA), fond (dále jen f.) Úřad říšského protektora (dále jen ÚŘP), Sicherheitsdienst (SD), Jahr 1939 a Monat 4.–11. 1940.

3 V koncentračních táborech a věznicích bylo uvězněno celkem 371 duchovních z řad katolické církve, 8 z nich bylo popraveno, 58 zemřelo v koncentračních táborech a věznicích a 9 během krátké doby na následky věznění. In: LUDVÍK, František: *České katolické kněžstvo s národem a lidem v boji, utrpení a práci pro lepší zítřek*. Arcidiecéšní pastorační ústředí, Praha 1946, s. 11.

4 *Archiv Univerzity Karlovy* (AUK), f. Teologické fakulty, katalogy posluchačů – František Štverák.

5 Z vyprávění neteře P. Štveráka Pavlína Thonatové ze dne 23. 3. 2010.

Mnohaleté zkeslování historie komunistickými ideology umožnilo mj. i zapomnění činů a obětí katolických duchovních během druhé světové války a v době komunistického útlaku. V příspěvku budeme sledovat životní osudy římskokatolického diecézního kněze Františka Štveráka, jež jsou v mnohém charakteristické pro odpor českého duchovenstva proti oběma totalitním režimům, avšak zároveň i v mnohém jedinečné.

Základním pramenem, z něhož čerpá tato studie, jsou Štverákovy nepublikované paměti na dobu nacistického věznění, které dopsal v lednu 1946, a rukou psané záznamy přibližující léta z poválečného období režimu a z doby komunistického věznění, které již nedokončil. Tyto vzpomínky porovnáme s dochovanými archivními dokumenty, vzpomínkami spolupovězňů a svědků jeho života.

Studie byla zpracována ke stému výročí narození patera Františka Štveráka.

Mládí a léta vyzrávání

Katolický kněz František Štverák se narodil 5. března 1909 v učitelské rodině v Hrádku u Vlašimi. Otec narukoval v roce 1914 do první světové války a matka se se čtyřmi malými dětmi přestěhovala k rodičům do mlýna, kde bydleli až do návratu otce z války. F. Štverák ve škole dobře prospíval a po pěti třídách obecné školy přestoupil na víceleté reálné gymnázium v Benešově, které úspěšně zakončil v červnu 1928 složením maturitní zkoušky.⁴

Jeho temperament, vynalézavost a přímost v úsudku i v jednání jej často během školní docházky dostávaly do konfliktu se školským systémem i s očekáváním dospělých a otec musel syna občas umravnit rákoskou. Také jeho rozhodnutí stát se knězem nenašlo ve zbožné rodině pochopení. Rodiče brali jeho volbu jako další rozmar a nevěřili, že syn má se svou povahou předpoklady pro kněžství ani že studium řádně dokončí.⁵ Jeho rozhodnutí mu však nerozmluvili, takže ještě téhož roku nastoupil na Katolickou teologickou fakultu Univerzity Karlovy (KTF UK) a současně se stal alumnem⁶ česko-německého semináře v Praze-Dejvicích. V rámci přípravy na kněžství si mimo jiné osvojil latinu, němčinu a polštinu, což mu dávalo předpoklady pro vícejazyčnou pastorační práci. Studium teologie zakončil v roce 1933 a 29. června téhož roku jej pomocný biskup pražské arcidiecéze Mons. Antonín Eltschkner⁷

6 Seminarista, chovanec alumnátu.

7 Antonín Eltschkner (1880–1961), římskokatolický kněz, pomocný biskup, probošt svatovítské kapituly, esperantista a publicista. Na kněze byl vysvěcen v r. 1905, biskupské svěcení přijal v r. 1933, v r. 1940 byl Vatikánem jmenován českobudějovickým sídelním biskupem, což vyvolalo diplomatický konflikt mezi Svatým stolicem a nacistickým Německem, které požadovalo obsazení uvolněných biskupských stolic v Protektorátu říšskoněmeckými kandidáty. Vatikán na jmenování trval, přestože německé úřady znemožnily Eltschknerovi ujmout se řízení diecéze. Avšak ani po válce nebylo jeho jmenování zveřejněno a v r. 1947 se diecéze ujal o 22 let mladší Mons. Josef Hlouch. Eltschknerova úloha v 50. letech zůstává nejasná. Jako první biskup podepsal 17. února 1950 Slib věrnosti republiky, což sklidilo kritiku Svatého stolce. Stal se proboštem svatovítské kapituly, titul doktor teologie honoris causa mu byl bez svolení Svatého stolce udělen 13. 12. 1960 na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Praze se sídlem v Litoměřicích (CMBF). Dostal státní vyznamenání Řád republiky, jehož předání se nezúčastnil, údajně z důvodu nemoci. Do roku 1961 byl však jediným pomocným biskupem v Čechách, který mohl tuto funkci vykonávat se svolením státu.

Stanislava Vodičková

vysvětil na kněze.⁸ Svou primici⁹ sloužil 2. července 1933 v Třeboradicích. Potom nastoupil tříměsíční vojenskou prezenční službu v hodnosti poručíka duchovní služby pěšího pluku 4 v Hradci Králové.¹⁰ Od října 1933 začal pracovat v duchovní správě ve funkci kaplana v Kostelci nad Labem a zároveň pokračoval ve studiu filozofie na KTF UK, jež zakončil v roce 1937.

Podle dochovaných svědectví kosteleckých farníků byl mladý kaplan F. Štverák veselé povahy, družný, s výbornými organizačními a řečnickými schopnostmi. Pořádal besedy, koncerty a divadelní představení pro děti i dospělé a výlety po okolí, čímž si získal sympatie nejen mezi svými farníky, ale také u věřících jiných konfesí a lidí bez vyznání.¹¹

Dalším místem jeho působení se stalo Mýto u Rokycan, kam nastoupil 1. července 1936 jako kaplan, a o měsíc později začal pracovat také jako administrátor v ne-dalekých Strašicích. Od 1. července 1937 byl ustanoven kaplanem v Českém Brodě a administrátorem ve Chvalech. Současně se stal vikariátním sekretářem.¹² Od 1. března 1938 jej ustanovili chvalským farářem. Ještě téhož roku mu arcibiskup pražský Karel kard. Kašpar¹³ udělil první konzistorní pochvalu, další pak v roce 1940.¹⁴

V druhém sledu

Po okupaci Čech a Moravy se začala formovat mezi generalitou a vyššími důstojníky bývalé československé armády ilegální odbojová vojenská organizace Obrana národa (ON). Už v březnu 1939 nabídl nadporučík Vojtěch Trupovský¹⁵ faráři Štverákovi a dr. Cacákovi¹⁶ začlenění do ilegální skupiny „Irča“, vedené podplukovníkem Janem Lexou¹⁷.

První úkol na sebe nenechal dlouho čekat. Od května se F. Štverák podílel na přepravě bývalých důstojníků československé armády k hranicím, odkud dál pokračovali tzv. polskou cestou k formující se zahraniční armádě. Při cestě autem z Kostelce nad Labem do Brandýsa provedli s dr. Cacákem vlastní diverzní akci, když na několika místech přestříhli telefonní dráty používané okupanty.

8 *Archiv Arcibiskupství pražského* (dále jen AAP), Matrika kněží, František Štverák.

9 První mše sloužená knězem po vysvěcení.

10 NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – Ústřední výbor, Praha (dále jen ÚV ČSPB), karton (dále jen k.) 1, signatura (dále jen sign.) Štverák, Dotazníky, Členská přihláška. Srov. AAP, Matrika kněží, František Štverák.

11 NA, f. ÚV ČSPB, k. 1, sign. 1433.

12 ŠTVERÁK, František: *My a smrt. Chvaly 1945–1946*, strojopis, s. 116.

13 Karel Kašpar (1870–1941), římskokatolický kněz, biskup, arcibiskup a kardinál. Teologii vystudoval v Římě, kde byl v r. 1893 promován doktorem teologie a téhož roku vysvěcen na kněze. Po návratu do vlasti působil jako kaplan ve Svojsíně a od r. 1896 v německém ústavu Panny Marie de Anima. O dva roky později obhájil v Římě doktorát práv. Od r. 1907 zastával místo kanovníka svatovítské metropolitní kapituly a 8. 3. 1920 byl jmenován titulárním biskupem betsaidským a světicím biskupem královéhradeckým. Biskupské svěcení přijal 11. 4. 1920 a sídelním biskupem královéhradeckým se stal 13. 6. 1921. Po rezignaci arcibiskupa Františka Kordače ho jmenoval papež Pius XI. pražským arcibiskupem a 15. 11. 1931 byl intronizován. Dne 16. 12. 1935 získal titul kardinála.

14 AAP, Matrika kněží, František Štverák. Konzistorní pochvalu udílel přímo arcibiskup za různé zásluhy kněžím, mnohdy na doporučení či po poradě s církevními hodnostáři nebo laiky. Tato pochvala se udělovala také k významnému životnímu jubileu kněze a bývala doprovázena zvýšením platu. Není

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

Nejčastěji pracoval F. Štverák jako automobilová spojka. V rámci konspirace nebyl o svém úkolu předem zpraven, ale čekal na kontakt v dalším sledu. Ve středu 12. července 1939 byl telefonicky vyzván, aby přijel autem do Prahy. U pohřebního ústavu na Staroměstském náměstí na něj už čekal V. Trupovský s dr. Cacákem. Nebezpečná akce probíhala za bílého dne. Z úkrytu v Univerzitní knihovně museli vyvézt zbraně národní gardy. Přebrali zhruba čtyřicet pušek, bedny s náboji a lehkými kulomety. Všechny zbraně odvezl F. Štverák na faru do Chval, kde je ve stodole přechovával dva dny, během nichž je dr. Cacák nakonzervoval, a v dalších dnech zbraně společně rozvázeli. Část si vzal k sobě V. Trupovský, zbytek zavezl F. Štverák do Horních Počernic, kde je uschovali u legionáře Josefa Samka¹⁸ a Pokorného.¹⁹ Některé z těchto zbraní byly na konci války použity při Pražském povstání.

Poprvé Gestapo zatkl patera F. Štveráka 29. září 1939 a vyslýchalo jej v souvislosti se sabotováním příkazu vyzvánět na oslavu dobytí Varšavy.²⁰ Chvalský farář zakázal kostelníkovi vyzvánět a na upomínku místního Němce z kazatelny prohlásil: *Žádný rozkaz jsem z Říma nedostal a zdejší rozkazy nerespektuji.*²¹ Ještě téhož večera byl zatčen a celou noc vyslýchán Gestapem v Petschkově paláci. Tentokrát se mu podařilo vyváznout pouze s výstrahou a s pokutou 10 000 K. Jeho první střet s nacistickou okupační mocí – v podobě domovní prohlídky, zatčení, výslechu a následného propuštění s výstrahou a pokutou – patřil k typickým metodám zastrašování obyvatelstva a k demonstrování neomezené moci Gestapa. Na F. Štveráka však neměla tato metoda požadovaný účinek.

Na přelomu února a března 1940 byla Inka Bernášková²² anonymně informována, že je sledována Gestapem,²³ což ji přimělo urychleně hledat nový úkryt pro cyklo-

bez zajímavosti, že kněží sami museli za toto ocenění zaplatit určitý poplatek. Za poskytnuté informace děkuji Mgr. Josefu Faktorovi.

- 15 Vojtěch Trupovský (1907–1942), nadporučík v záloze, úředník zemského úřadu v Praze, zatčen Gestapem a odsouzen, zemřel 4. 5. 1942 v káznici v Bayreuthu.
- 16 Na chvalské faře bydlel v té době finanční rada dr. Cacák, nadporučík v záloze.
- 17 Podplukovník jezdeckta Jan Lexa (krycí jméno „Lípa“) kontaktoval v létě 1939 nadporučíka dělostřelectva v záloze Karla Svátka a požádal jej o zorganizování vojenské ilegální skupiny v Radotíně. Na tento popud vznikla odbojová skupina nadporučíka v záloze Jaroslava Matějovského (1901–1943), který v srpnu 1939 sestavil ze záložníků jednu pěší rotu s přísným dodržением zásady, že se mezi sebou znali nejvýše tři účastníci odboje. Velitelé družstev ve svém okolí vytipovali dostatečný počet spolehlivých lidí, které oslovovali až v konkrétním případě potřeby. Matějovského zatkl Gestapo 22. 2. 1943 a 22. 10. 1943 byl v Mnichově popraven. Viz *Radotín v odboji a revoluci (1939–1945)*. Místní národní výbor Radotín, Radotín 1946.
- 18 Josef Samek (1891–1943), legionář a člen ON, zemřel v koncentračním táboře Osvětim 19. 1. 1943.
- 19 NA, f. ÚV ČSPB, k. 1, sign. Štverák, Členská přihláška.
- 20 Dne 28. září 1939 se Varšava vzdala německým vojskům. Na oslavu vítězství bylo v Protektorátu nařízeno v týdnu od 4. do 10. října vyvěsit na veřejných budovách říšskoněmeckou vlajku a v poledne od 12 do 13 hodin vyzvánět všemi zvony. VAŠEK, František – ŠTĚPÁNEK, Zdeněk: *Trnitá cesta moravského duchovenstva (1939–1945)*, s. 12.
- 21 ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 3.
- 22 Irena (Inka) Bernášková (1904–1942), dcera grafika a malíře Vojtěcha Preissiga, vůdčí osobnost spořilovské skupiny vydávající ilegální časopis *V boj*. Za jejího vedení vyšlo celkem 37 čísel. V ilegalitě používala jméno Vlasta Nováková. Po zatčení Gestapem vzala hlavní vinu na sebe a byla jako první Češka popravena 28. 8. 1942 v Berlíně-Plötzensee.
- 23 *V boj. Edice ilegálního časopisu. Díl II. (1939–1940), svazek 2, číslo 38–46*. Historický ústav armády ČR, Praha 1993, s. 282.

Stanislava Vodičková

styl, na němž se rozmnožoval ilegální časopis *V boj*.²⁴ Počátkem března pomáhal V. Trupovský s F. Štverákem přestěhovat cyklostyl a papíry pro tisk z Prahy do domu listonoše Josefa Klímy na samotu Sychrov (Haličku), která spadala do chvalské farnosti a vyhovovala podmínkám utajení.²⁵ Zde se tisklo již od 10. března 1940 z blan, které přinášela Inka Bernášková. Do těchto čísel přispěl F. Štverák dvěma články,²⁶ ale především se podílel na kolportování časopisu mezi spolehlivými lidmi ve farnostech od Chval až po Poděbrady. Celá akce vydávání a distribuce probíhala pod vedením Inky Bernáškové.

Pár dnů po přemístění cyklostylu na Sychrov požádal Vojtěch Trupovský faráře, aby sehnal peníze na deset kilo papíru pro tisk časopisu a dva tisíce na zakoupení dvou lehkých kulometů. Jelikož musel F. Štverák nedávno uhradit vysokou pokutu za neuposlechnutí rozkazu k vyzvánění, peníze nakonec věnoval ze svých úspor dr. Cacák.

Druhé zatčení F. Štveráka zapříčinila pravděpodobně neopatrnost V. Trupovského, který 22. května 1940 při telefonickém rozhovoru pod heslem „Irča“ uvedl, že chvalský farář je pašák, jablka dobře rozvezl a jeho auto je i nadále připraveno k použití.²⁷ Tento rozhovor byl odposloucháván, příjemce hlášení si tuto okolnost zřejmě uvědomoval a P. Štveráka před zatčením varoval.²⁸ Gestapo přišlo ještě téhož odpoledne.²⁹

Pankrác

Dva neurvalí příslušníci Gestapa prohledali byt, v kuchyni si vzali dva kufry, do nichž nacpali cenné sklo, knihy, dva páry nových bot, dva páry vysokých bot a celou zásobu cigaret. Hledali peníze, ale našli jen vkladní knížku se zůstatkem 38 K, zbytek peněz se podařilo knězi předat před příjezdem tajné policie úřednici Markové. Po půlhodině řádění F. Štveráka zatkli pro velezrádné rejdy a odvezli ho do Prahy.

24 Časopis *V boj* patřil mezi nejvýznamnější ilegální listy nekomunistického protifašistického odboje. Od května 1939 jeho vydávání a rozšiřování zajišťovala skupina Družstvo v prvním sledu, kterou v listopadu téhož roku pozatýkalo Gestapo. Ve vydávání časopisu pak pokračovaly současně dvě na sobě nezávislé skupiny – tzv. spořilovská, kterou vedla Inka Bernášková s Vojtěchem Preissigem, a skupina důstojníků z ON. Spořilovskou skupinu pozatýkalo Gestapo v září 1940 a časopis přestal vycházet na přelomu let 1940–1941. Vojenský *V boj* přestal vycházet po zatčení Josefa Balabána na jaře 1941. Tiskovým orgánem Ústředního vedení odboje domácího se poté stal *Český kurýr*, který vycházel až do podzimu 1941. Za poskytnuté informace děkuji PhDr. Petru Kouroví, Ph.D.

25 NA, f. ÚV SPB (Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha – dotazníky), členská přihláška Josef Klíma, nar. 1905. Srov. ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 3.

26 Podle vlastních vzpomínek napsal mj. články *I na hrobě roste kvítí a Nezoufejte*. NA, f. ÚV ČSPB, k. 1, sign. Štverák, Členská přihláška. Srov.: ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 3. Články s těmito názvy nebyly v časopisech nalezeny, pravděpodobně byly původní tituly článků změněny redaktorem.

27 Tato slova čel F. Štverák při šestém výslechu na Gestapu v Petschkově paláci.

28 Nařízením říšského prezidenta Paula von Hindenburga na ochranu národa a státu (Reichstagsbrandverordnung) z 28. 2. 1933 došlo k zrušení principů právního státu a k omezení občanských práv zaručených německou ústavou. Umožňovalo např. uvěznit lidi bez důkazů a řádného soudu (ochranná vazba), zrušilo základní práva na osobní svobodu a nedotknutelnost: svobodu slova, projevu, tisku i poštovní a telefonní tajemství atd.

29 NA, f. ÚŘP, k. 261, sign. 114-263-3/40.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

V devatenáct hodin dojeli do sídla Gestapa v Petschkově paláci, kde předběžný výslech prováděl komisař Wolf. Každá jeho otázka skrývala chyták. Protože F. Štverák nevěděl, z čeho jej Gestapo podezírá, rozhodl se mlčet a odpovídat co možná nejúsporněji. Po půlnoci ho převezli do pankrácké věznice. V cele číslo 288 ležel na zemi na slamníku, ale nespál – byla to první z dlouhých a těžkých nocí, které ho čekaly. Druhý den ráno jej znovu vyvolali a předvedli k výslechu. Nejprve stál s dalšími vězni na chodbě, kde byli vystaveni šikanování a ponižování od hlídek SS. Asi po hodině je odvezli do Petschkova paláce. V deset hodin začal kněze znovu vyslýchat komisař Wolf spolu se dvěma vyšetřovateli. Výslech, jenž tentokrát doprovázely facky a rány pěstmi, trval až do půlnoci. Další den se scénář opakoval.

Ze spisu, v němž měl komisař nashromážděna různá udání na chvalského faráře, vytáhl dokument, který kněz dobře poznal, i když část hlavního textu zůstala zakryta. Kněz v něm odpovídal stranickým orgánům NSDAP na výzvu, aby alespoň jednou za měsíc sloužil mši v němčině a pokaždé četl evangelium v obou jazycích. Pater Štverák v dopise odpověděl, že mu jeho Němci ve farnosti po tři roky rozuměli, proto předpokládá, že mu budou rozumět i nadále, a požadavek odmítl. Nyní mu dopis předložili a komisař požadoval jednoznačnou identifikaci farářova podpisu: *Odpovídám, že snad ano, ale zaručit že se nemohu, protože napodobení není až tak těžké a chci napřed vědět, co jest to za doklad. Několik facek, při nichž jsem spadl ze židle, jest mi odpovědí.*³⁰ Znovu vytáhli dřívější udání pro porušení příkazu k vyzvánění na oslavu pádu Varšavy. Také mu dali k přečtení odposlechnutý telefonní hovor, z něhož pochopil, že rozhovor v budce vedl V. Trupovský. Každý z těchto dokumentů byl nyní přítěžujícím důkazem.

Ke konci výslechu přišel nový komisař s gumovým obuškem a na rozloučenou pronesl: *Za tři dny budeš, ty svině, mluvit, to ti povídám.*³¹ Nato kněze převezli zpět na Pankrác, kde si musel vysvléct vězeňské šaty, a nahého jej zavřeli do betonové kobky. V temnici nahmatal kromě dřevěné pryčny, jež sloužila jako lůžko, ještě džbán s trochou smradlavé vody. Kněz se snažil chvíli spát, ale většinu času musel pobíhat a třít si tělo, protože v kobce byla nesmírná zima.

Po třech dnech ho odvezli do Petschkova paláce, kde se, nevyspalý, hladový a žízni-vý, podrobil nelidskému výslechu, který trval od druhé hodiny odpolední do dalšího rána. Tentokrát jej vyslýchal onen nový komisař, kterého kněz přezdíval Tarzan. Zaměření výslechu se také změnilo. Místo konfrontace s „neškodnými“ udáními přešel vyšetřovatel na téma zbraně – kdy, s kým a kam je rozvážel. Také vyšetřovací metody došly proměny, brutalita útoku na bezbranného vězně se stupňovala. F. Štverák se vmlouval, že neumí německy, a předstíral, že jako kněz se zbraněmi nemá nic společného.³² Odpovědi mu byly rány gumovým obuškem, který o něj „Tarzan“ zlomil, a příkaz ke dvěma stům dřepů. Tento „télcovik“ patřil také mezi typické vyšetřovací metody

30 Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 1. *Hornopočernický zpravodaj*, 2003 (červenec–srpen), s. 9. Srov.: ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 4.

31 Tamtéž.

32 Kodex kanonického práva zakazuje kněžím vlastnit stříelnou zbraň, pouze s výjimkou povolení nejen příslušných státních organizací, ale i církevních představených.

Stanislava Vodičková

německé tajné státní policie a na jeho popisu se shodují ve svých pamětech vězni z různých míst působení Gestapa v Protektorátu. Bedřich Hoffman o *dřepování* píše následující: *Tváří byl snad jen čtyři až pět centimetrů vzdálen ode zdi. Pojednou, když v dřepcech se pohyboval nahoru, dolů a nahoru, gestapák jej bil do hlavy, takže čelem a nosem jezdil po zdi. A při tom musil dále cvičit, a úderů do týlu hlavy dopadaly v pravidelných přestávkách. Z nosu teče krev, čelo se odírá o zed’.*³³ K ránu vyšetřovatel zlomil o faráře další obušek a před odchodem mu na rozloučenou sykl do tváře: *Tebe ještě zabiju, svině – marš!*³⁴ Dovezli ho na Pankrác, do původní staré cely č. 288, na jejímž prahu slabostí ztratil vědomí.

Probral se až třetí den, kdy ho přišel prohlédnout vězeňský lékař MUDr. Oldřich Navara³⁵. Po několika dnech dostal konečně kousek chleba a černou kávu. Bolelo ho celé tělo, přesto se musel zúčastnit tzv. sportu, kdy spolu s ostatními vězni na dvoře věznice půl hodiny cvičili a běhali. Uviděl několik známých – apoštolského proto-notáře³⁶ Ferdinanda Hroudu³⁷, dále Františka hraběte Schönborna³⁸ a generála Jana Netíka³⁹. Znamé tváře jej naplnily radostí, takže na chvíli zapomněl, na jakém místě se s nimi vlastně setkává.

Další dny očekával nový výslech, přecházel po cele, neboť sedět či ležet během dne měli vězni zakázáno, a přemýšlel, kolik brutálních výslechů ještě vydrží. Umínil si, že nic a nikoho neprozradí, raději si vezme život a oběsí se, jen aby neuvedl další lidi do neštěstí. Pro jistotu si pro tento účel udělal na opasku novou díрку, pro případ, že by snad později už na to neměl sílu.

Čas na samotce ubíhal pomalu, avšak ani zde nebyla nouze o tragikomické situace. F. Štverák, neznalý ještě poměrů ve věznici, usoudil, že vědro s teplou vodou, které

33 HOFFMANN, Bedřich: *Malý vězeň (román pro mládež)*. Společenské podniky v Přerově, Přerov 1946, s. 39.

34 *Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 1*, s. 10.

35 Oldřich Navara (1889–1953), legionář a vězeňský lékař. Promoval na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě v červnu 1914 a krátce nato narukoval do války, kde upadl u Przemyslu do zajetí a v následujících letech působil jako lékař v zajateckém táboře. V srpnu 1918 vstoupil do československých legií, s nimiž se vrátil do vlasti 28. 10. 1920. V r. 1921 získal zaměstnání justičního lékaře ve věznici Praha-Pankrác a časem se vypracoval na vrchního vězeňského lékaře. Během války pomáhal společně se svou druhou ženou politickým vězňům. Po válce se při retribučních procesech účastnil ohledávání těl popravených a podepisoval výroky o výkonu trestu smrti. V roce 1948 byl postaven před Mimořádný lidový soud (MLS) pro kolaboraci s nepřitelem a odsouzen k sedmi letům vězení. O. Navara se proti rozsudku odvolal, v jeho prospěch vypovídalo mnoho svědků, proto byl případ v r. 1951 znovu otevřen. Propuštěn byl v r. 1952 a dále ho vyšetřovali na svobodě. Zemřel dříve, než došlo k novému projednání jeho kauzy. Viz PEJČOCH, Ivo: Štábní kapitán Oldřich Navara. In: *Historie a vojenství*, 2009, roč. 58, č. 2, s. 101–105.

36 Papežský úředník, čestný titul duchovního.

37 Ferdinand Hrouda (1874–1941), římskokatolický kněz, vysvěcen 16. 8. 1896, působil postupně v duchovní správě u sv. Jindřicha, u sv. Rocha a naposledy u sv. Mikuláše na Malé Straně. Zatčen Gestapem za úmyslné vystavování dokumentů bez uvedení židovského původu. Pravděpodobně po intervenci kardinála Kašpara a prezidenta Háchy byl nakonec propuštěn, ale krátce nato, dne 20. 12. 1941, zemřel na následky útrap v pražské nemocnici.

38 František hrabě Schönborn (1899–1964) spolu s bratrem Ervínem v r. 1939 podepsali *Prohlášení české a moravské šlechty*.

39 Jan Netík (1885–1945), absolvent lingvistiky na Filozofické fakultě UK, legionář, účastník bojů v oblasti Irkutsku. Po návratu do vlasti v roce 1920 se stal podplukovníkem dělostřelectva československé armády. Absolvoval četné kurzy a u dělostřeleckých jednotek prošel různými velitelskými

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

mu postavili beze slova do cely, má posloužit k jeho umytí, což s radostí provedl. Po půl hodině jej našli dozorcí usmívajícího se a vymydleného ve špinavé místnosti. Tuto zkušenost vykoupil četnými ranami, nadávkami a fackami.

Světlymi okamžiky pro všechny vězně se stala doba „sportu“ na dvoře pankrácké věznice. Při cvičení mohli občas nenápadně promluvit s dalšími vězni, zjistit, kdo ze známých je uvězněn, a pobýt na čerstvém vzduchu. Zde se F. Štverák setkal s trestance, který při běhání hlasitě nadával na poměry ve věznici. Kněz ho nabádal, aby byl opatrnější, ale vězeň jeho obavy nesdílel a jen lhostejně prohodil: *Mně je to fuk, já jsem Venca Pilot.*⁴⁰ Za pár dnů se při otvírání Štverákovy cely v zámku zlomil klíč. Po dobu opravy umístili kněze do jiné cely, kde se znovu sešel s Václavem Pilotem, známým pražským kasařem, který mu s radostí předával zkušenosti, jak přežít v kriminále, naučil ho používat cundr⁴¹ místo sirky, a když pater kouřil svůj první cigaretový bal⁴² od zatčení, dozvěděl se, že je 4. června 1940.

Další den prodělal opět těžký výslech, znovu ho na tři dny uvěznili v temnici a po ní následovaly nové a nové výslechy, opakoval se pobyt v temnici a po něm nesnesitelné bití a psychické týrání. Celkem prodělal šestnáct výslechů, a jak si umínil, výhrůžky smrtí, kruté výslechy, vydírání ani příslib návštěvy nemocné matky jej nezlomily. Při posledním výslechu 21. června 1940 podepsal jediný protokol, v němž potvrdil, že podpis na dopisu NSDAP týkající se odmítnutí sloužit mše v německém jazyce je *pravděpodobně* jeho.⁴³ Potom následovalo klidnější pankrácké období ukončené 12. červencem 1940, kdy jej spolu s dalšími vězni převezli na korbě nákladního auta do policejní věznice Gestapa v Malé pevnosti Terezín.⁴⁴

Malá pevnost Terezín

F. Štverák patřil mezi první politické vězně v Terezíně. Podle jeho vzpomínek byly životní podmínky ve věznici v roce 1940 ještě poměrně snesitelné: *Na třetí světlici je nás asi padesát a máme možnost spojení se světlicí první, kde jsou k dostání cigarety. Tři za jednu korunu. Ihned se dávám do kouření, i když se to nesmí. Mezi světlicí třetí a první je cela zmíněného Gašpaříka (cela, v níž si dříve odpykával svůj trest vrah – pozn. aut.), ve které je umístěno na třicet Židů. První dva dny, zejména při podvečerním setkávání na dvoře,*

funkcemi. V roce 1928 byl jmenován brigádním generálem a v lednu 1929 povýšen na divizního generála. Po celá 30. léta stál v čele československého dělostřelectva a byl nositelem řady domácích i zahraničních vyznamenání. Po nacistické okupaci ho protektorátní vláda postavila do vedení ministerstva národní obrany v likvidaci. V této funkci pomohl strukturovat odboj v návaznosti na bývalé armádní důstojníky a převedl část zbraní a finančních prostředků ve prospěch těchto odbojových skupin. Pro podezření z pomoci odboji byl 30. 9. 1939 zatčen a uvězněn na Pankráci a v říjnu 1940 eskortován do koncentračního tábora (dále jen KT) Buchenwald, kde 17. 2. 1945 zemřel v důsledku neléčeného onemocnění.

40 Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 2. *Hornopočernický zpravodaj*, 2003 (říjen), s. 9.

41 Zuhelnatělé plátno užívané k rozdělení ohně křesáním.

42 Cigareta ubalená z novinového papíru a tabáku, tzv. balenka.

43 Slovo *pravděpodobně* museli do protokolu na žádost P. Štveráka doplnit. ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 8.

44 *Památník Terezín* (dále jen *PT*), Vězeňská karta Franz Stverak. V textu paměti F. Štveráka je uvedeno datum 22. 7. 1940, pravděpodobně se jedná o překlep. Viz *Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 2*, s. 9.

Stanislava Vodičková

se vzájemně seznamujeme.⁴⁵ F. Štverák byl nejprve přidělen ke stavebnímu komandu. Jako mladý a zdatný člověk měl dost sil, takže mohl pomáhat slabším. Všichni vězni trpěli nedostatkem jídla, oproti věznicím dostávali mnohem menší porce, přestože tvrdě fyzicky pracovali. Přes týden jedli především zelí a pouze v pátek k tomu přibyl kynutý knedlík.

Kuchyni tehdy vedl německý bachař Max, který chtěl F. Štverákovi dokázat blízkost idejí nacionálního socialismu a křesťanství, když přirovnával Hitlera ke Kristu: *Také Kristus jako Führer bonil Židy. Také Vůdce jest vůdcem nového hnutí, jako kdysi Kristus před dvěma tisíci lety.*⁴⁶ A chtěl znát Štverákův názor, jenž v odpovědi použil starý argument: *Ať se dá ještě ukřižovat a třetího dne vstane z mrtvých. Potom v něho uvěřím.*⁴⁷ Tím vyvedl bachaře z míry, ale zřejmě získal i jeho sympatie, protože při dalším setkání mu velitel kuchyně nabídl místo správce magazínu, což představovalo lehkou práci, samostatné spaní a neomezený přístup k potravinám. Kněz odmítl stát se *prominentem* poprvé i napodruhé, neboť by mu *každé sousto bořklo v ústech, když by ostatní hladověli.*⁴⁸ Raději si našel místo v čtrnáctičlenném komandu štábního kapitána Karla Diviny⁴⁹, které chodilo mimo pevnost kopat příkopy a hloubit rigoly na lukách u Terezína. Za namáhavou práci kopáči dostávali také nějaké peníze, které směňovali s místními lidmi za jídlo. Od nich se o přítomnosti kněze ve věznici dověděl terezínský farář Alois Frajt⁵⁰, který vyhledal spolubratra F. Štveráka při venkovní práci, přinesl mu cigarety a převzal od něho necenzurovaný vzkaz pro rodiče.⁵¹ Za pár dnů, 8. srpna 1940, odjížděl F. Štverák na korbě nákladního auta do Drážďan.⁵² Cestou udělali krátkou zastávku v Teplicích, při níž požádal německého četníka, jestli by si mohl koupit cigarety. Než se vrátil zpátky, začali se kolem auta shromažďovat místní Němci, kteří si vězně zpočátku jen zvědavě prohlíželi, po chvíli však začali s ostrými protičeskými výpady: *Po počátečních úsklebcích nám počínají spílat a nadávat Benešových prasat a sviní. Vyhrožují, že nás naučí poslouchat. Kdyby mohli, tak by nás snad lynčovali.*⁵³

Pozdě odpoledne dorazili do věznice Mathildenstrasse v Drážďanech. Druhý den vzali vězňům otisky prstů a pořídili vězeňské fotografie. Zde proběhl výslech před vládním radou, který po uvězněných požadoval přiznání viny. Kněz mu odpověděl, že je zcela neviný, a na to si vyslechl: *Diese Tschechen, das ist aber eine Saupackage! (Tito Češi, to je ale svinšská pakáž!)*⁵⁴

45 *Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 2*, s. 9.

46 Tamtéž.

47 Tamtéž.

48 Tamtéž.

49 Štábní kapitán Karel Divina organizoval první radiotelegrafické spojení mezi ilegální organizací ON a Západem. Za poskytnuté informace děkuji PhDr. Petru Kouroví, Ph.D.

50 Alois Frajt (1909–?), římskokatolický kněz litoměřické diecéze, uvězněn na Pankráci 30. 9. 1940, od 23. 10. 1940 do 31. 12. 1940 Malá pevnost Terezín (MPT), následuje opět věznice Pankrác a od 18. 9. 1942 do osvobození KT Dachau. Jako příčinu uvěznění měl uvedeno: *Ohrožuje svojí činností stálost velkoněmecké říše zneužíváním zpravědi ke špionáži.* Viz HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije... Život a utrpení kněžstva v koncentračních táborech.* Společenské podniky v Přerově, Přerov 1946, s. 331.

51 Za nějaký čas se znovu setkali, tentokrát jako vězni v KT Dachau, kde spolu prožili tři roky a společně se dočkali osvobození.

52 PT, Vězeňská karta Franz Stverak.

53 *Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 2*, s. 9.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

F. Štverák nebyl poslán k lidovému soudu (Volksgericht) do Berlína, jak se to u politických případů po výslechu před vládním radou nebo též státním návladním (Ermittlungsrichter) dělalo, ale do koncentračního tábora. Musela tedy na něj být uvalena tzv. ochranná vazba (Schutzhaft), jelikož patrně nebyly proti němu shledány přesvědčivé důkazy a on sám se odmítal přiznat.

Koncentrační tábor Dachau v roce 1940

V pátek 23. srpna 1940 převezli F. Štveráka se skupinou asi padesáti vězňů z Mnichova do koncentračního tábora Dachau.⁵⁵ Před hlavní branou na ně už čekal houf příslušníků SS, který se na vězně za řevu a nadávek vrhl, bil je pěstmi do obličeje, kopanci a ranami klacků je zkrvavené popoháněl na politické oddělení. Zde s vězni sepsali jejich nacionále a dali jim podepsat vazební rozkaz. Všechny zbavili posledních zbytků civilní totožnosti a individuality – ostříhali je dohola, odstranili ochlupení z celého těla, odebrali jim šaty a veškeré osobní maličkosti, které je pojily s předchozím životem, a místo toho vyfasovali nepadnoucí záplatovaný vězeňský šat s šedomodkými pruhy, čímž zmizely poslední zbytky společenských rozdílů. Místo jména dostali registrační číslo. F. Štverák obdržel pro svůj první pobyt v koncentračním táboře Dachau číslo 15430, červený trojúhelník jako znak politického vězně a ještě černé kolečko – tzv. štrafpunkt, které znamenalo trestnou kompanii (Straf-Kompagnie, zkráceně SK), již si vysloužil svou odolností při výsleších na pražském Gestapu. Pro snazší identifikaci vězňů měli černé kolečko pod číslem na prsou, na zádech, z obou stran kalhot a na plášti zepředu i zezadu.⁵⁶

V praxi toto označení znamenalo absolutní izolaci uvnitř tábora: s vězněm nesměl nikdo z volného bloku mluvit, nemohl chodit sám po táboře, ale pouze s kámpem nebo hlídkou SS, nesměl kouřit, psát a dostávat dopisy mohl jen jednou za tři měsíce, neměl právo na nákup z kantýny ani nárok na přídavek chleba při těžké práci, nýbrž naopak povinnost vykonávat nejtěžší práce, a to včetně nedělního odpoledne. Vůči vězňům trestné kompanie bylo vše dovoleno: svévolné odepření stravy, tresty bez regulace míry, násilné excesy, mučení, nemilosrdné týraní kápů a libovůle hlídek SS, jež měly právo kdykoliv vězně *zastřelit na útěku* nebo potrestat *za lenost při práci*. Trestná štráfka účinně sloužila k likvidaci nepohodlných vězňů a málokdo z ní vyšel živý.⁵⁷ Ačkoli horní hranice pro přiřazení do trestné kompanie byla oficiálně šest týdnů, F. Štverák si tento cejch s sebou nesl po celou dobu svého prvního věznění v KT Dachau a během celého pobytu v KT Sachsenhausen. Jako jeden z mála

54 Tamtéž.

55 *Archiv KZ-Gedenkstätte Dachau* – Franz Stverak.

56 HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije...*, s. 260.

57 První rakouští kněží se dostali do KT Dachau již v roce 1938 a všichni byli přiřazeni do SK, kde s nimi jednali *bůře než s dobyt看em*. Po transportu do KT Buchenwald je opět zařadili do SK. Od roku 1940 přicházely tisícové transporty Poláků, mezi nimiž bylo velké množství duchovních. Pokud nepřišli jednotlivě, zařadili je mezi vězně na volný blok. Jednotlivce rovnou začlenili do SK. Z českých kněží prošel SK v letech 1940–1942 také P. Alois Koláček SI nebo P. Bedřich Hoffmann. Viz HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije...*, s. 159–263.

Stanislava Vodičková

dokázal trestnou kompanii přežít a zřejmě byl jediný, jenž v ní s určitými přestávkami vydržel celé dva roky.⁵⁸

F. Štveráka přidělili na blok kárné kompanie č. 17,⁵⁹ ke dvěma Čechům a polskému knězi Józefu Sosinovi⁶⁰. Šikana začala už druhého dne ve čtyři ráno. Všichni museli vyskočit a ihned si ustlat lůžko. Nejprve načechrali slámu, jež se v noci pod nimi slehla, potom ji pokryli bílou plachtou a uhladili prknem, aby byla rovná jako deska. Na ni položili příkrývku, kterou opět „přežehlili“ prknem.⁶¹ Každá nedokonalost se trestala.⁶² Po úklidu následovalo pro nováčky fotografování, nové vyšetřování, bití a hlad. Od třinácté hodiny stáli vězni v pozoru na Appellplatzu až do devatenácti večer, mezitím si vyslechli přivítání velitele Schutzhaftlageru Egona Zilla: *Vy jste svine, které lidská společnost vyloučila a dala za dráty, aby většina z vás zde posla, menšina aby se vrátila a ještě dlouho odprošovala za zločiny proti společnosti spáchané. Kdo se proviní proti táborovým předpisům, bude co nejpřísněji potrestán. Tresty jsou 25 na zadnici, visení, sloupek, bunker a temnice. Každý z těchto trestů prodlužuje dobu pobytu v táboře o jeden rok.*⁶³

Na čtyři dny F. Štveráka zařadili do štráfky na práci v pískovně. Komando řídily hlídky SS, které měly k ruce několik kápů, rovněž vězňů, jež zesláblé při práci nejen bili, ale také dobýjeli. Během těchto dnů viděl kněz umírat rukou kápů dva Čechy, jednoho Němce a několik Poláků. Šokovala ho krutost a brutalita, se kterou se chovali tito němečtí vězni, rovněž uvěznění Gestapem: *Většina z nich byli vězňové političtí, avšak když dosáhli hodnosti „Kápo“ ochotně vraždili téměř všichni. Kdo toto jednou vysvětlí?*⁶⁴

Kdo vydá svůj život za druhého...

Třetího dne při návratu z práce viděl F. Štverák, jak dozorce mlátí šedesátiletého polského kněze J. Sosina po hlavě špatně umytou kovovou jídelní miskou. Za tento „přechin“ hrozila knězi výplata pětadvaceti ran na holé tělo před nastoupeným blokem: *Když jsem viděl stařečka Sosina, kterak ho vlekou k výplatě, bylo mi ho strašně líto. Vím, že živ již nesejde. Vybíhám z řady a volám, že miska je moje a že já mám dostat pětadvacet, nikoli Sosin. Velitel světnice protestuje, ale já se znovu obražuji a žádám, abych dostal pětadvacet já.*⁶⁵ Ve snaze zachránit život polskému knězi vzal F. Štverák obvinění i trest na sebe. A tak dostal výprask, na který podle vlastních slov do smrti nezapomněl.

58 SOFSKY, Wolfgang: *Řád teroru: koncentrační tábor*. Argo, Praha 2006, s. 228–229. Srov.: *Každý tábor měl však své zvláštnosti a období, kdy po svém jednal s nováčky. Někde a někdy musel každý nováček projít štráfkou, a to aspoň čtyř až šestidenní, někdy už ze štráfky ani nevyšel. Vše záleželo na veliteli tábora*. Viz HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije...*, s. 259.

59 V KT Dachau vyhradili pro trestnou kompanii dva bloky – 15 a 17. Viz HOFFMANN, Bedřich: *Malý vězeň*, s. 88.

60 Józef Sosin (1879–1941), polský kněz z duchovní správy Zakopané, diecéze Krakov, uvězněn 4. 9. 1939, do KT Dachau přišel 19. 7. 1940, byl zařazen do SK a registrován pod číslem 13918, kde zemřel 17. 2. 1941. Viz HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije...*, s. 547.

61 HOFFMANN, Bedřich: *Malý vězeň*, s. 78–79.

62 První dva prohršky znamenaly odejmutí jídla a při třetím následoval trest, který často končil smrtí.

63 Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 3. *Hornopočernický zpravodaj*, 2003 (listopad), s. 10.

64 ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 16.

65 Tamtéž, s. 17.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

Přivázali ho k tzv. kozlu, stáli mu spodky, aby rány dopadaly přímo na holou kůži. Sto dvacet centimetrů dlouhý býkovec, vyrobený ze tří drátů obsypaných pískem a obšitých volskou kůží, působil už po prvních ranách popraskání kůže a každá další rána dopadala do krvavých ran v masě. Musel přemoci výkřiky bolesti a hlasitě počítat úder, jak vyžadovala procedura, jinak začalo bičování od začátku.

Po vykonání trestu dostal od kápa ještě přídavek – místo práce běhal s obručí z kola, kterou měl zavěšenou na krku, aniž si ji mohl přidržovat. Obruč byla tak velká, že jej při každém pohybu tloukla do holenních kostí těsně pod koleno. Teprve konec směny ho vysvobodil. *Dodnes však slyším kápův hlas – „Ráno tě zabiju, svine.“*⁶⁶

Druhý den při nástupu do práce přemýšlel, co dělat, aby se vyhnul vyřčené hrozbě. Po nástupu se vězni dověděli, že se chystá transport do koncentračního tábora Sachsenhausen. Přednostně vybírali vězně z kárné štráfký, a tak Štverákovi svitla naděje, že alespoň protentokrát unikne smrti.

Na nádraží nahnali vězně po stech do dobytčích vagonů. Transport vyjel 30. srpna a trval neuvěřitelně tři dny, protože vlaky často čekaly odstavené na vedlejší koleji. Vězni strádali namačkání v uzavřeném prostoru bez vody, jídla i možnosti základní hygieny.

Koncentrační tábor Sachsenhausen 1940–1942

K večeru 1. září přijel vlak konečně do Sachsenhausenu.⁶⁷ Při formování zástupu vězňů na nádraží docházelo k typickým násilnostem ze strany SS – řev, nadávky, bití a kopance.⁶⁸ Brzy Štverák poznal na vlastní kůži, že přežít ve zdejších podmínkách bude daleko obtížnější než v KT Dachau. Velitel věznice využíval sadistické dozorce z řad trestanců, kteří si při zacházení s ostatními vězni v ničem nezdali se strážemi SS – týrali a vraždili lidi stejně chladnokrevně.

K likvidaci vězňů sloužily zvláště těžké štráfký, kde vládla železná kázeň. Mezi ně patřilo i tzv. botové komando, které mělo za úkol testovat různé druhy umělých podrážek při dlouhých pochodech. Do této kárné rotý zařadili také F. Štveráka. Denně musel při mizerné stravě nachodit s padesátikilovou zátěží okolo tábora 54 kilometrů na specificky upravené cestě, kde se zhruba po dvou stech metrech měnil povrch – kamení střídal písek, bláto, beton, škvára atd.⁶⁹ Vězni chodili v pětistupech, kdo se opozdil, byl nemilosrdně ukopán. Kněz vydržel pochodovat celý měsíc, potom ho přeřadili do komanda na převážení kamení a písku z lomu.

66 *Historie dávná i nedávná – Vzpomínky* 3, s. 10.

67 Podle vzpomínek F. Štveráka dorazili do koncentračního tábora až 1. 9., zatímco ve vězeňské kartě je uvedeno datum o den dřívější – 31. 8. 1940. *Archív Památníku Sachsenhausen* (dále jen AS), D1 A/1196, s. 330. Originální materiály týkající se vězňů a dozorců z koncentračního tábora Sachsenhausen má v držení *Ruský státní vojenský archiv (Rossijskij gosudarstvennyj voennyj archiv)* v Moskvě, archiv v Sachsenhausenu získal kopie těchto dokumentů.

68 AS, D1 A/1196, s. 330. Při zápisu dostal nové registrační číslo pro věznění v KT Sachsenhausen – 30728.

69 ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 25. Srov. HLADÍK, Jiří: Studenti 17. listopadu 1939. *Prima LEX*, 1999, roč. 1, č. 4 (prosinec), s. 12–13.

Stanislava Vodičková

Spolu s F. Štverákem pracoval v tomto komandu ještě další kněz – generální vikář innsbrucké diecéze Carl Lampert⁷⁰. Poprvé F. Štverák uviděl C. Lamperta při příchodu do tábora, kdy byl generální vikář v prelátské klerice a klobouku zapřažen před těžký válec, jenž musel k pobavení nacistů vláčet po dvoře lágru. Duchovním, a zvláště církevním hodnostářům věnovali dozorcí zvláštní pozornost, s oblibou je zesměšňovali a terorizovali.

Práce v lomu bez jakékoliv mechanizace znamenala pro vězně vysilující dřinu, již umocňovalo nesnesitelné pracovní tempo, neboť vše probíhalo v poklusu. Nejméně čtrnáctkrát za den se museli vězni tlačící vozík naplněný pískem tzv. otočit, pobízení přitom k vyššímu výkonu klacky a kopanci kápů. Ráno u vozíku začínali čtyři, pokud někdo zemřel, museli zbylí napnout síly i za něj. Každý den umíralo okolo patnácti lidí.

F. Štverák měl statnou postavu, přesto i on se brzy ocitl u konce se silami. Tělo měl od neustálého bití pokryté modřinami, rozbitou hlavu ovázanou jen špinavým kapesníkem, nohy oteklé od kopanců – nemohl pořádně chodit, natož klusat. Ještě hůře na tom byl P. Lampert, kterého musel F. Štverák z práce přinést na zádech. A tak se hlásili 10. listopadu mezi nemocné. Vězeň, který se rozhodl k *blášení nemocných*, hodně riskoval, protože výsledkem se stalo často nejen nekvalifikované rozhodnutí o jeho zdravotním stavu, ale navíc ještě tvrdý postih za „simulování.“⁷¹ Také F. Štverák a C. Lampert místo marodky dostali kopanec do břicha a příkaz nastoupit do práce. Napřed ale museli být potrestáni. Stáli v pozoru před blokem nepřetržitě od 10. do 12. listopadu. Pokud vysílením omdleli, polévali je vodou a dál museli stát v mokřých šatech na ostrém větru před ubikací. Každý z procházejících SS neopomenul provinilce praštit nebo nakopnout.

Ta svině má již dosti

Ráno 12. listopadu – znavení, nevyspalí a hladoví – měli nastoupit opět do práce. C. Lamperta nakonec nechali polomrtvého na bloku a F. Štveráka hnali do lomu, kam se sice dovlékl, ale pracovat v poklusu nedokázal. *Za lenost při práci* dostal ránu klackem do hlavy a byl skopnut do prohlubně s kalnou vodou. Podařilo se mu vyšplhat, ale znovu ho udeřili přes hlavu a vhodili zpět. Sedmkrát se opakovala stejná scéna, při níž se příslušníci SS snažili kněze udolat. Ten se pokaždé pracně dostal na okraj kalužiny, kde nakonec upadl do bezvědomí.

70 Carl Lampert (1894–1944), na kněze vysvěcen r. 1918, v r. 1930 studoval církevní právo v Římě, od r. 1935 ředitelem církevního soudu, několikrát byl zatčen za protesty proti politice NSDAP a nakonec ho eskortovali 25. 8. 1940 do KT Dachau, odkud byl 30. 8. 1940 přeložen do KT Sachsenhausen a 14. 12. 1940 se vrátil zpět do KT Dachau. Odtud ho propustili na svobodu 1. 8. 1941. V únoru 1943 ho Gestapo znovu zatklo a brutálně ztýralo při výsleších. Obvinili jej z protestů proti deportacím Židů, vraždám pacientů psychiatrických klinik a z poslechu zahraničního rozhlasu. Říšský válečný soud ho odsoudil 8. 9. 1944 k trestu smrti, rozsudek byl vykonán 13. 11. 1944 v Halle nad Sálou.

71 ZÁMEČNÍK, Stanislav: *To bylo Dachau*. Paseka, Praha – Litomyšl 2003, s. 30.

72 NA, f. Ministerstvo vnitra II, Praha – Stíhání válečných zločinců, AMV č. 316. Po válce F. Štverák podal písemné svědectví proti Fickertovi a mimo jiné ho jmenoval jako strůjce vražd Václava Nebeského,

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

Pojednou se probral, ležel na zádech a na prsou mu stál Unterscharführer Fickert,⁷² jenž se mu snažil houpáním promáčknot hrudní koš. Kněz se z posledních sil pokoušel ze sebe Fickerta shodit. Unterscharführer z něho seskočil a začal Štveráka zvedat za levou ruku a druhou přivolával Rottenführera Winnych. Kněz okamžitě pochopil, co se chystá – Fickert se jej snažil nazdvihnout, aby ho mohl druhý zezadu „zastřelit na útěku“. Winnych zblízka zamířil puškou na kněze, ten však začal houževnatě bojovat o život. Podařilo se mu zbraň uchopit za hlaveň a strhnout ji mimo tělo. Vyšly dvě rány, obě se zavrtaly do země těsně vedle jeho hlavy. Potom F. Štveráka kopli do hlavy a on zbraň pustil. Fickert ho znovu nazdvíhoval, knězi se opět povedlo chytit hlaveň, tentokrát už méně šikovně, a výstřel mu ustřelil palec na pravé ruce, čtvrtá kulka mu prostřelila bok a pátá prošla plicemi kousek od srdce.⁷³

Kněz usoudil, že bude nejlepší předstírat mrtvého, a udělal to, co viděl tolikrát – obrátil oči v sloup, pootevřel ústa a z nich povystrčil jazyk. Ještě několikrát jej kopli do obličeje, až nakonec uslyšel spokojené: *Ta svine má již dosti.*⁷⁴ Podařilo se mu zůstat při vědomí, než přišla komise v čele s Rapportführerem⁷⁵ Kampem, který došel k závěru, že vězně oprávněně zastřelili při *pokusy o útěk*,⁷⁶ a vyslovil pro zápis do protokolu chybně jeho vězeňské číslo. Zraněný kněz ho, ke zděšení všech přítomných, tichým hlasem opravil. Důstojník SS z politického oddělení rozkázal, aby kněze odvezli na ošetrovnu.⁷⁷ Tam mu nedávali naději na přežití, takže rány neošetřili, jen ovázali ustřelený palec.

Ještě téhož dne se sešla komise, které kněz vylíčil celý případ. Odmítl nařčení, že se snažil o útěk. Těžce raněný pater upozornil také na osud druhého kněze v kárné

starosty z Řeš u Klecan, Bohuše Vancla, zedníka z Obědovic u Hradce Králové, Svitáka ze Slivence u Prahy, Václava Sedláčka z Prahy-Michle, Václava Holce, dělníka z Nymburka, dr. Ivana Sekaniny, komunistického právníka a novináře, jenž byl oběšen na bloku 36B za bílého dne, a nakladatele Pavla Prokopa, který byl před stejným blokem ukopán.

73 Rotenführer Winnych používal speciálně upravené střely, kterým opiloval hrot pláště, až se obnažilo jejich olovené jádro. Tak vznikl náboj, který při vstřelu odpovídal normální ráži, avšak při průniku tkáněmi se ihned začal hřibovitě deformovat, čímž vytvořil v těle nálevkovitou ránu na výstupu široce rozevřenou. Tyto střely způsobovaly nejtěžší tříštivě-trhavá poranění, na jejichž vyléčení byla jen minimální naděje. Nejničivější následky měla střela na vzdálenost asi 200 metrů. Její výroba a používání byli zakázány. P. Pavel Zíbal ve své knize o internaci v Želivu vzpomíná: *Franta Štverák často trpěl bolestmi v zádech, tak jsem ho masíroval. S posvátnou úctou jsem jen bládil místo na zádech, kde měl v šíři dlaně, a snad ještě o něco více, mladou pokožku, která překrývala již zacelenou ránu po střele dumdum.* Viz ZÍBAL, Pavel: *Šéfe, znáte Želiv...?* Matice cyrilometodějská, Olomouc 2006, s. 96.

74 HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije...*, s. 266.

75 Rapportführer prováděl každodenní sčítací apely, odpovídal za počet vězňů a vypracovával seznamy vězňů k potrestání a počty strážníků. Viz SOFSKY, Wolfgang: *Rád teroru: koncentrační tábor*, s. 116.

76 Stráže měly povoleno bez varování zastřelit vězně na útěku nebo při *pokusy o vzpouru*. Pro výkony těchto exekucí byly motivovány finanční odměnou a kariéerním postupem.

77 Je pozoruhodné, že v prostředí, kde umíraly denně desítky vězňů násilnou smrtí, se podařilo F. Štverákovi zachránit. Ze vzpomínek zachycených v pamětech je patrné, že čekal na příchod komise, která měla provést šetření jeho násilné smrti. Vězni zjevně dokázali vypozerovat rivalitu mezi personálem SS a využít ji ve svůj prospěch. Jednotlivé instance mezi sebou soupeřily o kompetence a delegování pravomocí, důležitou úlohu hrály i organizační procesy podřízenosti, osobní vztahy, sympatie a antipatie, konformnost, konkurence a odlišné cíle jednotlivých frakcí, jež vedly k tomu, že kliky držely spolu proti kontrolám z jiných orgánů SS. Viz SOFSKY, Wolfgang: *Rád teroru: koncentrační tábor*, s. 141–153. Srov. DAMS, Carsten – STOLLE, Michael: *Gestapo. Moc a teroru ve Třetí říši*. Paseka, Praha – Litomyšl 2010, s. 57–63.

Stanislava Vodičková

štráfce – preláta Lamperta, jenž byl pro své kněžství rovněž odsouzen k smrti. Členové komise pak zakročili v jeho prospěch a podařilo se zachránit mu život. Výpověď F. Štveráka změnila také zásadním způsobem podmínky práce v kárné štráfce, takže se staly pro vězně snesitelné.

Došlo rovněž k menším personálním změnám ve vedení kárné kompanie – SS-Hauptscharführera Bogdalu přeřadili jako Komandoführera do táborové cihelny. Kápa Keseberga vzali do vazby politického oddělení, kde však výkonnou moc nad vězni měly SS z tábora, takže Keseberga po krátkém čase bez trestu propustili a zařadili ve stejné funkci do jiného pracovního komanda.

F. Štveráka na revíru finančně podpořil padesáti markami vězněný český student-medik Jan Strejček ze Sonderaktion 17. November 1939, díky čemuž se mu dostalo od ošetřovatelů náležitě péče.⁷⁸ Zhruba za dva týdny nastoupil nový vězeňský šéflékař dr. Gutacker,⁷⁹ který se rozhodl F. Štveráka operovat, avšak nemohl použít narkózu, neboť existovala vážná obava, že by se z ní zesláblý kněz už neprobral. F. Štverák při operaci bolestí dvakrát ztratil vědomí, ale přežil a jeho stav se začal pozvolna zlepšovat. Dostal se na oddělení tuberkulózy, kde mu nakonec lékaři určili diagnózu a odstranili vodu na plicích. Po uzdravení se stal pomocným ošetřovatelem na revíru, ale protože všem nemocným před propuštěním zapisoval vyšší teploty, aby mohli zůstat ve vězeňské nemocnici déle, přeřadili ho na rozdělování jídla.

V červnu 1941 si F. Štveráka zavolali na politické oddělení a znovu se ho dotazovali na okolnosti postřelení. Vyžadovali po něm doznání, že si zranění přivodil sám, protože chtěl spáchat sebevraždu nebo se pokusit o útěk, ale kněz trval na svém. Oznámili mu, že protokol učiněný v den incidentu se ztratil a místo do nemocnice ho zahnali zpátky do štráfky, kde ho Blockführer⁸⁰ Fickert na uvítanou zkopal. Kromě černého kolečka, označujícího příslušníka kárné štráfky, dostal ještě červené – za údajný pokus o útěk. Opět mu nastaly těžké časy v trestné kompanii.

A zvíře mělo více útrpnosti než člověk

Dne 11. září 1941 zahnali všechny vězně na bloky a pod hrozbou přísných trestů jim zakázali přiblížit se k oknům. Do tábora přišli první ruští zajatci. F. Štverák potají sledoval průhledem v zamalovaném okénku u světlíku příchod zajatců a zacházení s nimi. Příslušníci SS procházeli jejich řadami a tloukli je nemilosrdně klacky. *Ruský voják ukazuje SSmanovi, lékaři, těžkou ránu na zádech. Byla to rána od bajonetu, který mu prostě vrazil doprovázející SSman do zad. Byla to rána opravdu strašná a voják-zajatec žádal ošetření. Lékař, kouře cigaretu, se smál a potom vojáka nakopl, až ten se převálil a více nevstal.*

78 Později se do pomoci F. Štverákovi zapojili i další čeští studenti.

79 Otřesné podmínky, které v táboře panovaly, prohloubily v dr. Gutackerovi jeho pochybnosti o prostředcích nacionálního socialismu, a proto si zažádal o přeložení na východní frontu a brzy z tábora odjel.

80 Blockführer byl bezprostředním představeným vězňů a měl za úkol dbát na blocích na disciplínu a čistotu. Většinou měl jen hodnost četaře nebo rotného, ale vykonával dozor nad stovkami až tisíci vězni. Viz SOFSKY, Wolfgang: *Řád teroru: koncentrační tábor*, s. 116.

81 ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 50.

82 Tamtéž.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

*A prosím, to udělal lékař... a naplnila se slova Písma svatého, že zvíře mělo více útrpnosti než člověk: Přišel esemanský pes a lízal jeho rány, maje více soucitu a milosrdenství.*⁸¹ Později se stal F. Štverák svědkem jejich transportu na smrt. Celkem bylo za táborem zastřeleno zhruba 12 600 sovětských válečných zajatců z prvních transportů. Zbytek zemřel do měsíce, utýrán hladem, vysílením, nemocemi a bitím.⁸²

Po nějaké době přeřadili F. Štveráka k venkovnímu komandu, jež bylo vzdáleno asi osmdesát kilometrů od koncentračního tábora. Štráfkou vedl český student, který jej naoko před Komandoführerem pronásledoval, ale ve skutečnosti se stal Štverákovým ochráncem.

Na Vánoce 1941 se venkovní komando vrátilo zpátky do tábora. Na Štědrý den požádali polští studenti F. Štveráka o mši svatou v jejich izolaci.⁸³ Podplatili Blockführera penězi, alkoholem a jídlem, aby k nim českého kněze pustil. *Víno a hostie si studenti opatřili na pracovních místech od místních kněží. Asi šest set osob bylo přítomno mši svaté, dvě stě čtyřicet u svatého přijímání. Tichounce zpívali polské koledy. Jako by slabý vánek přinášel z dále jejich zpěv. Po přečtení Evangelia měl k nim kněz Štverák vánoční promluvu.*⁸⁴

Dne 1. ledna 1942 se venkovní komando vrátilo na své stanoviště mimo tábor, ale už 6. ledna F. Štveráka převezli zpět do Sachsenhausenu. Na přímluvu bulharského diplomatického zástupce⁸⁵ se stal „čestným vězňem“ s právem nosit dlouhé vlasy a pásku na ruce, ale bydlel stále na izolaci v bloku štráfkou, kde zastával funkci vrátného. Dlouho se však z výsad netěšil, již 28. ledna ho znovu ostríhali dohola a současně pozbyl všech ostatních výhod čestného vězně. Zůstala mu pouze práce hlídače brány.

Do kárné štráfkou přicházeli stále noví lidé, mezi nimi mladý německý advokát dr. Görke, který požádal patera F. Štveráka o generální zpověď. Důvodem jeho umístění do koncentračního tábora byl protest proti rozhodnutí úřadu práce, jež ho místo výkonu advokátní praxe poslal do továrny. Při vstupním výslechu v kanceláři tábora mu mj. vytýkali, že dosud nevstoupil do NSDAP. Za tento přečin ho odsoudili k sebevraždě – dali mu do rukou provaz a s výhrůžkami dalšího bití a mučení jej poslali na záchod oběsit se.⁸⁶

83 V prosinci 1940 začali stahovat ze všech koncentračních táborů duchovní a soustřeďovat je v KT Dachau. Polští kněží a řeholníci odjeli hromadně z KT Sachsenhausen 14. 12. 1940. V táboře Sachsenhausen zůstalo jen několik kněží, většinou v té době neschopných transportu. Polští studenti požádali F. Štveráka, který si pro věcejuryčnou pastoraci při studiu na KTF UK osvojl také polštinu, aby pro ně celebrol vánoční mši.

84 HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije...*, s. 267.

85 Bulharsko se stalo významným spojencem Německa. Dne 1. 3. 1941 přistoupilo k Paktu tří a umožnilo vstup německých jednotek na své území. Odtud zahájilo Německo se svými spojenci útok na Řecko a Jugoslávii. Zároveň Bulharsko vyhlásilo 13. 12. 1941 válku USA a Velké Británii. Svatý stolec využil své neutrality a přes nuncia Mons. Angela Rotta, jež vykonával misi v Bulharsku a Maďarsku, pomáhal mírnit nejen dopad státního teroru na římské katolíky, ale také oddaloval transporty židovských občanů těchto států a ulehčoval osud vězněnému duchovenstvu v koncentračních táborech. Žádost o intervenci, kterou se podařilo P. Štverákovi poslat necenzurovanou poštou spolubratřím přes studentské kontakty v KT Sachsenhausen, se nejspíš dostala přes tuto nunciaturu k bulharskému diplomatovi. Srov. BLET, Pierre: *Pius XII. a druhá světová válka ve světle vatikánských archivů*. Matice cyrilometodějská, Olomouc 2001, s. 204–223.

86 Kromě *zastřelení při vzpouře* nebo *zastřelení při pokusu o útěk* byl tento způsob smrti další „legální“ příčinou častého úmrtí v tábore, které se nevyšetřovalo. Oběti byly buď beze svědků oběšeny, nebo mučením donuceny k sebevraždě.

Stanislava Vodičková

F. Štverák uviděl ztýraného Görka, jak vychází z kanceláře s provazem v ruce a jde do baráku – přiběhl, odřízl ho a oživil. Přitom ho překvapil Rottenführer Winnych, který kněze zkopal a okamžitě napsal hlášení.

Po sedmnáct dnů stál F. Štverák od rána do večera v pozoru u brány, vystaven nepřízní počasí a týrání dozorců, a čekal na svůj trest. Protože se jednalo už o druhé závažné porušení kázně a zákonů kárné kompanie, odsoudili kněze Štveráka k zostřenému trestu, k výplatě 28 dvojitých ran býkovcem, což znamenalo, že vězně bili dva esesmani současně a počítalo se to za jednu ránu. F. Štverák dokázal potlačit výkřiky bolesti, přestože se dozorcí při bičování střídali, když začali ochabovat. Po výkonu trestu museli všichni odsouzení sedět tři dny před blokem v dřepu s rukama zkříženýma v týle.⁸⁷ Součástí trestu bylo i prodloužení pobytu v lágru o další dva roky.

Z kněží transportovaných do koncentračního tábora jen málokoho umístili do trestné kompanie. Jednalo se buď o politické vězně, které Gestapo vnímalo jako zločince Říši zvláště nepřátelské, anebo sem přicházeli ti, které obvinili z provinění proti mravopoctnosti s mužem.⁸⁸ Homosexuálové nepředstavovali politické nebezpečí, byli však viněni z *promrhávání rozplozovací síly mužů* a v sociální struktuře koncentračních táborů zaujímalí postavení podlidi, pro něž měla táborová moc jen výsměch, opovržení a smrt. F. Štverák tyto spolubratry nesoudil, nezkoumal pravdivost provinění, ale snažil se pomoci, zvláště když viděl, že nový příchozí je slabý a bez ochrany ve štráfce nemá šanci přežít. Předem informoval nováčky, co na uvítanou kněze čeká a jak se mají chovat, čímž mnohé uchránil od stálé šikany dozorců a kápů.

Koncem března 1942 přišel do kárné štráfky německý kněz Theodor Helten⁸⁹, jenž si odpykal ve vězení rok a půl za to, že mu údajně seděl muž na klíně. Místo propuštění jej čekal pobyt v koncentračním táboře, kde ho za § 175 přiřadili do kárné kompanie. F. Štverák se jej snažil připravit na setkání s příslušníky SS, radil mu, jak se zachovat při výslechu, T. Helten však nevydržel výprask a začal křičet, plakat a prosit o milost.⁹⁰ Slabost dozorce ještě více rozdráždila, vytáhli pistoli a vyhrožovali mu zastřelením. Kněz Helten žádal, aby mu dovolili se před smrtí vyzpovídat.

87 Toho dne při exekuci bylo zbičováno 27 osob, z nichž 7 výkon trestu nepřežilo, mezi nimi i sotva šestnáctiletý polský chlapec Fajfura. Příčinou úmrtí byly většinou odražené ledviny nebo otrava krve. Viz HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije...*, s. 294.

88 Po zveřejnění encykliky *Mit brennender Sorge* (*S palčivou starostí*) zesílila kampaň proti údajným sexuálním skandálům, do nichž měli být zapleteni katoličtí duchovní. Uvedené kauzy zapadaly do tažení nacistů proti homosexualitě. Viz EVANS, J. Richard: *Třetí říše u moci: 1933–1939. Kompletní historie jedné z nejděsivějších epoch dvacátého století*. Pavel Dobrovský – BETA a Jiří Ševčík, Praha – Plzeň 2009, s. 206–207.

89 Theodor Helten (1897–1942), na kněze vysvěcen v r. 1923, r. 1931 jmenován rektorem v Heisterbacherrottu. Po roce a půl věznění ho místo propuštění eskortovali do KT Sachsenhausen s umístěním do KS. T. Heltena dozorcí pro zábavu věšeli na provaze – povytáhli ho přes trámy a za chvíli zase spustili. Zemřel krátce po příchodu, 18. 5. 1942, ubit při práci ve štráfce. Viz ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 62.

90 Vyslýchající měli právo použít při zostřeném výslechu maximálně 25 ran holí na zadní část těla. Podle předpisů musel před touto exekucí vězně prohlédnout lékař a dát k výkonu trestu souhlas. Do 10 úderů se nevyžadovala kontrola zdravotního stavu vězně, proto se tento počet ran stal častým prostředkem při výslechu nově příchozích vězňů do SK.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

Povolali patera Štveráka a rozkázali mu učinit zpověď. SSmani stáli pateru Štverákovi za zády a chtěli zpověď vyslechnout. *Pravím latinsky: „Bratře, dávám Ti generální absoluci.“ A již počínám: „Misereatur a ego te absolvo,“ čepici maje v ruce a děláje kříž podle předpisů církve svaté.*⁹¹ Pozornost SS přeskočila z Heltena na Štveráka, vrhli se na něj, vykopali ho za křiku a nadávek ze světnice na prostranství před blokem, kde musel sedět několik hodin ve dřepu s rukama zkříženýma v týle.⁹²

Večer promluvil F. Štverák ke knězi Heltenovi: *Říkal jsi mi, že jsi byl vojákem ve světové válce. Proč se jich bojíš? Proč se bojíš pistole? Až na tebe zamíří, odhal jim prsa a řekni: Strážte, když máte tolik moci! Vždyť ti lotři dělají jenom blbé vtípy.*⁹³

Druhý den povolali zase T. Heltena k výslechu, aby se s novým knězem povyrazili. Vytáhli na něj pistoli, ale on skutečně odhalil hruď a řekl, co jej F. Štverák naučil. Dozorci však tušili, že v knězi tolik statečnosti není, a chtěli znát jméno toho, kdo mu poradil. Přiložili mu pistoli ke spánku a T. Helten nakonec svého ochránce prozradil.

Kdo se pokoušel v koncentračním táboře chránit život jiných, riskoval nutně svůj vlastní. Zavolali kněze Štveráka a bez vyšetřování jej hodili na lavičku a všichni dohromady mu vyplatili 38 dvojitých ran. *Jak jsem to vydržel, ani dobře nevím. Jedno jest jisté, že člověk velikou bolestí otupí a potom jest mu jedno – ať se děje, co se děje... Po výplatě potácím se ze stuby⁹⁴ ven a zdá se mi, že mi srdce netluče.*⁹⁵ Přestože výprask byl naprosto spontánní a neprošel náležitou procedurou, zaznamenali mu trest do osobního spisu a oznámili mu, že se jeho pobyt v koncentračním táboře prodlužuje o další tři roky. Celkem měl tedy v roce 1942 nasluhovat již šest let.

Operace *Antropoid* odehrávající se na území Protektorátu měla své dozvuky i v koncentračních táborech. Bití a vraždění Čechů se stalo běžnou záležitostí. Dne 3. června odvedli také F. Štveráka do bunkru a odtud putoval na výslech do politického oddělení, kde jej Gestapo znovu vyšetřovalo kvůli přechovávání zbraní. Tloukli ho celý den a chtěli slyšet jména kompliců. Večer ho znovu odvedli do bunkru, a tak to pokračovalo až do rána 6. června,⁹⁶ kdy ho spolu se třemi dalšími vězni odvezli za tábor, kde spolupříběžně popravili, zatímco auto s F. Štverákem pokračovalo v cestě do Berlína, odkud jel vlakem do koncentračního tábora Dachau.⁹⁷ Sem nacisté soustřeďovali uvězněné duchovní z celé okupované Evropy.⁹⁸

91 ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 62.

92 Všechny zevní náboženské projevy byly v koncentračních táborech přísně zakázány a velmi těžce se trestaly. Provinilci hrozila výplata 25 ran býkovcem a několikátýdenní samotka v betonové kobce. Viz VODIČKOVÁ, Stanislava: *Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana*. CDK – ÚSTR, Brno – Praha 2009, s. 97.

93 HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije...*, s. 293. Srov. ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 62.

94 Štuba nebo také stuba (Stube) – světnice.

95 Tentokrát byl výprask tak devastující, že ještě několik týdnů po příchodu do KT Dachau musel chodit F. Štverák na revír, aby mu hadičkou odvedli hnis z rány na kosti. Viz HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije...*, s. 294.

96 AS, JSU 1/98, s. 155.

97 *Archiv KZ-Gedenkstätte Dachau* – Franz Stverak. Do KT Dachau dorazil 12. června a dostal opět nové vězeňské číslo – 30400.

98 Celkem se tu během války sešlo 2720 duchovních ze 134 diecézí a 24 národů. Z celkového počtu 2720 zahynulo 1034 duchovních.

Stanislava Vodičková

A znovu Dachau (1942–1945)

Podmínky v KT Dachau se oproti paterovu prvnímu pobytu výrazně zlepšily. Ke konci roku 1942 mohly rodiny posílat vězňům potravinové balíčky a peníze, které pomáhaly mírnit hlad a přežít. Zde se také konečně po dvou letech dostal z kárné kompanie a přeřadili ho mezi ostatní vězně. Zpočátku pracoval na plantážích.

Velitelem na jeho bloku byl surový Němec Oskar Schad, který vězně pronásledoval pro každou maličkost. Farář Štverák měl pocit, že ho zná, jen si nemohl vzpomenout odkud. Dali se do řeči a nakonec se oba rozpomněli. F. Štverák se stal před válkou ve své farnosti o skupinu německých exulantů, rozdával jim jídlo a pohřbíval jednu Schadovu přítelkyni. Schad okamžitě odvedl kněze na svou světnici a přidělil mu lehkou práci při úklidu postelí. V táboře se prováděly různé „vědecké“ pokusy na lidech.⁹⁹ Mezi prvními sloužili jako „lidský materiál“ vězni z trestné kompanie, poté polští kněží, sovětsí váleční zajatci, Cikáni, později Italové, Jugoslávci a lidé dalších národností. F. Štverákovi se podařilo jen o vlasek uniknout zařazení do nejrozsáhlejších experimentů s malárií – využil situace, riskl útěk z fronty čekající na příjem a schoval se na bloku.

Oproti předchozím letům přibylo v táboře hodně Čechů. F. Štverák se tu setkal s řadou svých spolubratrů a profesorů z katolické teologické fakulty. Měl možnost poznat jejich charakter, protože v tomto prostředí se člověk dlouho nevydržel přetvářovat a záhy odhalil svou podstatu. V jeho pamětech se můžeme dočíst o kněžích Josefu Plojharovi, Josefu Benešovi, ale také o Mons. Josefu Beranovi, jenž F. Štveráka učil na pražské fakultě bohosloví: *Již jsem měl nějaký ten rok koncentráku za sebou, takže jsem dobře věděl, co koncentrák je, když jsem se dověděl, že můj učitel dr. Josef Beran jest na bloku č. 28. V duchu jsem si vybavil jeho malou, slabou postavu a řekl si, že jistě mu bude velmi těžko snášet poměry i hlad, a že se s ním brzy rozloučím.*¹⁰⁰ Berana vyhledal, ujal se ho, stal se o něj, dával mu jíst ze společných zásob a ochraňoval ho před táborovou šika-

99 O pokusech na lidech vypovídal jako svědek u vojenského soudu v bývalém KT Dachau MUDr. František Bláha, bývalý vězeň koncentračního tábora, jenž podal svědectví o pokusech simulujících pobyt ve velkých výškách, o experimentech s podchlazením a o uměle infikovaných nemocech s různými metodami jejich „léčení“. Experimenty se záněty a infekcemi měly v koncentračních táborech simulovat zranění na válečném poli a zdravotní zákroky v polních podmínkách. U vězňů byla záměrně vyvolávána hnisavá onemocnění, tzv. flegmony, které pak táboroví doktoři „léčili“ rozličnými metodami. V průběhu sérií pokusů bylo nakaženo také čtyřicet duchovních různých národností, z nichž dvanáct zemřelo. Smyslem experimentů s hemostatickým přípravkem Polygal 10, extrémně urychlujícím srážlivost krve, byla snaha zjistit, jak tento přípravek urychlí srážlivost krve při smrtelném postřelení. Injekce neředěné kyseliny karbolové – fenolu používali nacisté při „ekonomickém“ usmrcování nemocných a starých vězňů v KT. Tato metoda se začala používat ve 30. letech jako součást programu euthanasie. Mezi nejrozsáhlejší pokusy patřily experimenty s malárií, které prováděl na vězňích zcela bez skrupulí německý erudovaný vědec prof. dr. Claus Schilling (1871–1946). V KT Dachau působil od února 1942 do poloviny března 1945. Během této doby infikoval malárií zhruba 1100 vězňů. Z duchovních to bylo 176 Poláků, 4 Češi a 5 Němců. Viz ZÁMEČNÍK, Stanislav: *To bylo Dachau*, s. 212–213. Srov. SPITZOVÁ, Vivien: *Ďáblovi doktoři. Zpráva o hrůzných nacistických experimentech na lidech*. BB art, Praha 2009, s. 129–154 a 259–266.

100 ŠTVERÁK, František: Několik vzpomínek na J. E. dr. J. Berana, arcibiskupa. *Lidová demokracie*, 1946, r. 2, č. 261 z 14. 11. 1946, s. 2.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

nou některých polských kněží, kteří Čechům nemohli zapomenout boje o Těšínsko a s oblibou nováčky honili pro údajně špatně ustlané postele. Každý den byl rektor semináře Josef Beran nucen ve chvílích vzácného odpočinku přestýlat postel, až se na to už nemohl Štverák dívat a ustlal postel místo něho. V poledne však znovu volali Berana k přestlání lůžka. *Josífek se po mně otočil. Jednalo se zřejmě o šikanování českého kněze. Vlítl jsem do místnosti a zeptal se, kde je lůžko špatně ustlané. „Ty ne, kšonc“¹⁰¹ Beran. „Já tu postel stlal. Podívej se na ty vaše, polské, jak jsou ustlány, a je to tak dobře, a tady pořád kšonc Beran. Dej si na mě pozor, ty Pietině“¹⁰². „A najednou bylo lůžko v pořádku a já jsem na ně vůbec ani nesáhl.“¹⁰³*

V lednu 1943 vypukla v táboře epidemie břišního tyfu, počet nakažených se rychle zvyšoval a brzy se dostavila první úmrtí. Velitel tábora nejprve nařídil přerušování prací venkovních komand, která se musela okamžitě vrátit do základního tábora. Později přerušil práci i uvnitř, zrušil také ranní a večerní apely, jelikož se nacisté báli nákazy a snažili se omezit svůj vstup do tábora na minimum. Břišním tyfem se nakazil také F. Štverák, kterého však nepřijali do vězeňské nemocnice, protože měl horečku „pouhých“ 39 stupňů. Vrátil se na denní místnost, kde ležel celé dny na zemi u kamen. Organismus si nakonec s nemocí sám poradil a F. Štverák se z těžké nemoci uzdravil, následky si však nesl s sebou po zbytek života.¹⁰⁴

Podářilo se mu přejít z fyzicky náročné práce na plantážích do komanda vyrábějícího vitaminy, potom pracoval ve sklenících. Oproti životu v trestné kompanii byla práce na volném bloku v KT Dachau snesitelná a občas se dalo dokonce za pomoci přátel i „zašít“ a načerpat sil.

V tomto roce oslavil pater F. Štverák své desáté výročí kněžství, hodnotil svůj život, svou dosavadní práci kněze, a přestože byl *ponížený pod úroveň zvířete*, cítil se knězem *in aeternum*.¹⁰⁵

Po Vánocích 1944 vypukla v táboře nová epidemie břišního tyfu. Tábor byl přeplněn a každý den přijížděly transporty s dalšími vězni z okolních koncentračních táborů, které nacisté vyklidili před postupujícími spojeneckými vojsky. V místnostech pro 54 lidí se tísnilo na pět set vězňů. Hygienické podmínky se staly neúnosnými a jídlo nestačilo k přežití. V tomto období zemřelo zhruba 14 500 lidí. Kolem krematoria, kterému došel koks, ležely haldy mrtvol v různém stupni rozkladu. *Okolo prostoru tábora se nachází mrtvola vedle mrtvol, lidské trosky kost a kůže leží jen tak nahé na zemi, zavražděné hladem a nemocemi. Jsme zvyklí vidět mrtvé, jsme otrlí, avšak takové množství přece jen ne.*¹⁰⁶

101 Polské slovo ksiądz – foneticky kšonc, znamená v českém překladu kněz.

102 Takto Němci říkali Polákům.

103 ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 79–80.

104 Karanténa tábora byla zrušena 15. 3. 1943. Viz HOFFMANN, Bedřich: *Malý vězeň*, s. 122.

105 ŠTVERÁK, František: *My a smrt*, s. 93.

106 Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 4. *Hornopočernický zpravodaj*, 2003 (prosince), s. 12.

Návrat do vlasti

Osvobození tábora se rychle blížilo. Ve středu 25. dubna 1945 se do hlavního tábora vrátila všechna komanda, která pracovala a bydlela mimo koncentrační tábor. Další den mělo dojít k evakuaci celého tábora, ale nakonec odešlo asi jen deset tisíc vězňů – Němci, Rusové, Židé, Rumuni a Bulhaři. Druhý den se chystala druhá vlna evakuace, ale rozkaz byl nakonec odvolán. V neděli ráno se nad táborem objevil bílý prapor, vedení předalo vězňům samosprávu a hlídky SS zůstaly jen na táborových věžích. První američtí vojáci se v táboře objevili v neděli 29. dubna 1945 okolo osmnácté hodiny.

V dalších dnech nastoupil F. Štverák do kanceláře, kde sepisoval repatriační seznam pro Čechy, a narazil přitom na svého známého Josefa Klímu, listonoše ze Sychrova, který knězi poděkoval: *Viš, když tě sebrali, čekali jsme, že někoho vezmeš s sebou, ale tys nechal ani jednoho. To ti nikdy my, kteří ještě žijeme, nezapomeneme.*¹⁰⁷

V pondělí 21. května 1945 odjel F. Štverák v první skupině repatriovaných Čechů do vlasti. Dojeli až do Plzně, odkud se rozjeli do svých domovů. F. Štverák se nejprve zastavil u svého bratra na Smíchově a pak už spěchal k rodičům. Na nádraží ho očekávala maminka a on si později zapsal do svého deníku: *U bratra jsem se mnoho nepotěšil. Dozvěděl jsem se, že švagr byl zatčen, po kolínském vyšetřování odvečen do Terezína, tam se nakazil tyfem a nyní po osvobození leží v českobrodské nemocnici. Tatínek se prý nervově zhroutil a byl chycen slabším záchvatem mrtvice. Nic mě nemůže zadržet. Spěchám na vlak, abych byl co nejdříve doma. [...] Na nádraží čeká maminka... zlatá máma! Vše předržela, ale utrpení její zůstává vryto v jejích tvářích, jen ty oči byly maminčiny. Přesto však maminka byla schopna alespoň promluvit, kdežto tatínek jenom plakal. Jak jsem se na tu chvíli těšil, až je opět sevřu do náručí! Děkuji Ti, Bože, za to, žeš mi toho dopřál.*¹⁰⁸ Domů se F. Štverák vrátil po pěti letech od svého zatčení.¹⁰⁹

Další den za ním do Kostelce přijel kostelník, listonoš J. Klíma a další lidé z Chval, Počernic a Svěpravic. Srdečnost setkání utvrdila kněze, že se má vrátit do chvalské duchovní správy, přestože mu kapitulní vikář Bohumil Opatrný¹¹⁰ nabízel významnější posty. Stal se tedy znovu chvalským farářem a zároveň byl jmenován vikariátním sekretářem.

Po rekonvalescenci navštívil 10. června 1945 svou farnost. Místní spolky spolu s farníky mu připravily velkolepé uvítání. Po mši a slavnostním obědě měli pro kněze překvapení – po celou dobu války schovávali před Němci jeho auto, aby mu mohlo znovu sloužit po návratu domů. Do duchovní správy nastoupil definitivně 1. července 1945.

107 Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 5. *Hornopočernický zpravodaj*, 2004 (leden), s. 12. Srov. NA, f. ÚV ČSPB, k. 1, sign. Štverák, Členská přihláška.

108 *Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 5*, s. 12.

109 NA, f. ÚV ČSPB, k. 1, sign. Štverák, Členská přihláška. Svědectví o jeho vlasteneckém chování v koncentračním táboře dosvědčili: brigádní generál letectva Praha Vilém Stanovský, redaktor *Hlasu osvobozených* Josef Laštůvka a šéflékař MUDr. František Bláha.

110 Bohumil Opatrný (1880–1964), římskokatolický kněz, monsignore, generál metropolitní kapituly, středoškolský profesor náboženství a překladatel náboženské literatury. Po smrti kard. Kašpara vedl pražskou arcidiecézi od 22. 4. 1941 do 11. 11. 1946.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

Soud s válečnými zločinci

V říjnu se pateru Štverákovi ozvala Anglo-americká *sekcce pro vyšetřování a souzení válečných zločinců* s výzvou, aby 28. října 1945 přijel svědčit k americkému soudnímu tribunálu do bývalého koncentračního tábora Dachau.¹¹¹ V Plzni se sešel s bývalými vězni Františkem Bláhou¹¹², Bedřichem Hoffmannem¹¹³ a Norbertem Friedem¹¹⁴, které také povolali za svědky, a odtud 27. října odletěli do Mnichova a potom pokračovali do bývalého koncentračního tábora.¹¹⁵

Druhý den prošli předběžným slyšením, v němž se prověřovala důvěryhodnost svědků, a poté je vyslyšela obhajoba, která se snažila jejich svědectví zpochybnit nebo alespoň svědky před procesem znejistit. Hlavní přelíčení začalo 15. listopadu se čtyřiceti obžalovanými.¹¹⁶ Všichni svou vinu na teroru v koncentračních táborech popírali a sváděli ji jeden na druhého. Jako první svědčil americký lékař, který přišel do Dachau 1. května s polní nemocnicí, a vypovídal o katastrofálních podmínkách, které v táboře panovaly při jeho příchodu. Poté podal svědectví český lékař F. Bláha, jenž líčil „vědecké“ pokusy na věznicích, mluvil o transportech invalidů určených na smrt, o fyzických trestech a o stravování. Mezi dalšími vypovídal i farář F. Štverák, který popsal zacházení s vězni v kárné kompanii v KT Dachau a v KT Sachsenhausen.

Postupně vypovíдали bývalí vězni různých národností a výčet zločinů byl zdrcující. Potom se četla přiznání obžalovaných a nakonec se mohli jednotliví obžalovaní ke svému případu vyjádřit: *A tak mluví jeden po druhém a přiznává vše. V duchu mne nepadlo: co by se asi dovědělo gestapo, kdyby takto bývalo vyšetřovalo. Ani facka nepadla, zločinci mluvili jako kniha. Ach ano, každý zločinec jest zbabělec. Politický vězeň nebyl však zločincem – jak nám říkali páni od SS – ale člověkem milujícím svoji vlast a nasazujícím za ni svůj život. Třebas byl bit, týrán, mořen hlady, nedonutili ho, až na některé výjimky, promluvit.*¹¹⁷

111 NA, f. ÚV ČSPB, k. 1, sign. Štverák, dotazníky.

112 František Bláha (1896–1979), lékař, funkcionář Československé obce sokolské a Československé sociální demokracie (ČSSD), v r. 1939 vůdčí organizátor sokolského odboje. V letech 1939–1945 vězněn v KT Dachau. Od r. 1952 profesor a v letech 1953–1955 děkan Lékařské fakulty hygienické (LFH) UK v Praze. V letech 1946–1948 člen předsednictva ČSSD, po sloučení strany s KSČ byl v letech 1949–1954 náhradníkem ÚV KSČ, v letech 1946–1954 poslanec Národního shromáždění (NS), od ledna do října 1969 poslanec Sněmovny národů Federálního shromáždění (SN FS), mezi prvními podepsal Chartu 77.

113 Bedřich Hoffmann (1906–1975), římskokatolický kněz, bohoslovecká studia ukončil v roce 1932 v Olomouci a téhož roku byl vysvěcen na kněze. V duchovní správě pracoval nejprve jako kooperátor ve Vracově, o rok později v Lipniku a v r. 1934 se stal farářem v Horní Bečvě, poté 28. 10. 1948 u sv. Michala v Olomouci. V červenci 1940 byl uvězněn brněnským Gestapem a za *stunání z kazatelny* eskortován do KT Dachau, po měsíci do KT Buchenwald a odtud v r. 1941 zpět do KT Dachau. Zde se při tyfové epidemii na konci války dobrovolně přihlásil k ošetřování vězňů na tyfovém bloku, kde mj. také zpovídal a zaopatřoval. Nakazil se, ale přes těžký průběh nemoci se uzdravil a dočkal se osvobození. Autor knih *A kdo vás zabije...* a *Malý vězeň*.

114 Norbert Fried (1913–1976), v r. 1946 si úředně změnil jméno na Frýd. Vězněn v terezínském ghettu, Osvětími a Kauferingu, který byl pobočným táborem KT Dachau. Funkcionář KSČ, novinář, kulturní atašé, spisovatel.

115 Dodatečně ještě dorazil na vlastní žádost poslední český svědek – plukovník generálního štábu Jan Květoň.

116 Soudní dvůr tvořilo sedm plukovníků americké armády s předsedou brigádním generálem Johnem M. Lentzem. Vojenský proces v prostorách bývalého KT Dachau trval od 15. listopadu do 13. prosince 1945.

117 ŠTVERÁK, František: *My a smrt. Dodatky*, s. 20.

Stanislava Vodičková

Ač obhájci bojovali za své svěření, skandalizovali svědky, zpochybňovali jejich svědectví jako nepodložená, všechny obžalované uznali vinnými a většinu popravili.¹¹⁸ *S pocitem jakéhosi zadostiučnění jsem sledoval proces [...] Kamarádi, závidět mi však nemusíte. To nebyly SS, jak jsme je znali, to byly jen krysy s maličkýma očkami a třesoucím se srdcem v útrobách. Pokud v lidské spravedlnosti bylo, kamarádi umučení, jste pomstěni.*¹¹⁹

Mezidobí

Rezistence katolické církve během okupace jí přinesla velké uznání společnosti. Hrdiny z jejích řad odměnil stát četnými vyznamenáními. F. Štverák byl dekorován Československým válečným křížem, medailí Za chrabrost před nepřítelem I. stupně, medailí ministerstva vnitra a Svazu osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu (SOPVP). V této době vstoupil do Československé strany lidové (ČSL), v níž byl organizován v letech 1945–1946, působil také jako člen ve Společnosti sovětsko-československého přátelství (SSČP) a až do svého zatčení pracoval v předsednictvu SOPVP se sídlem v Praze.¹²⁰

Krátce po návratu do duchovní správy jmenoval Mons. Bohumil Opatrný P. Štveráka vikářem, arcibiskupským notářem a komisařem Ordinariátu¹²¹ Praha¹²². Z titulu komisaře řešil těžké personální otázky a v červenci 1946 mu připadl zvláště náročný úkol vypořádat se s problémy v pohraničním pásmu pražské arcidiecéze.¹²³

Odsun českých Němců z území státu v té době vrcholil. Podle rozhodnutí vlády si každý odsunutý člověk mohl s sebou vzít 50 kg v zavazadle, tuto váhu u kněží zvýšili na 150 kg, avšak později předsednictvo vlády rozhodlo, že veškerý nábytek zůstane na farách jako zařízení pro nastupujícího kněze. Pater F. Štverák spolu se svým sekretářem P. Rudolfem Dörnerem¹²⁴ průběžně navštívili v pohraničí všechny fary arcidiecéze, sepisovali majetek, řešili stížnosti a snažili se dát dohromady kostelní a hřbitovní účty. *Kněží nám bláslí přímo krádeže na farách, kam přišel z ničeho nic ten který předseda MNV a okradl je o poslední, protože byli Němci. Přišli jsme na fary vypálené, zničené, vykradené do poslední židle i nábytku. [...] Každý předseda MNV si hospodařil, jak chtěl, a neštítel se mnohde sahati na majetek, který byl posvěcen ku svému účelu a používán při boboslužebných úkonech.*¹²⁵ Po třech měsících práci dokončili, avšak jeho služba komisaře dál pokračovala, jezdil do pohraničí a řešil nejožehavější otázky této nestabilní oblasti.

118 Ze 40 obžalovaných dostalo 36 trest smrti oběšením, jeden trest doživotního žaláře a tři deset let žaláře. Viz HOFFMANN, Bedřich: *A kdo vás zabije...*, s. 312.

119 *Historie dávná i nedávná – Vzpomínky* 5, s. 13.

120 *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS), f. Vyšetřovací spisy – Centrála 1948–1990 (dále jen MV-V), vyšetřovací spis a. č. V-2862 MV, Pícha Vladimír a spol., Životopis.

121 Ordinariát je katolický duchovní úřad s pravomocí diecézního biskupa.

122 Titul komisař Ordinariátu Praha se uděloval jen výjimečně a po určité době dával jmenovanému vysoké pravomoci k řešení složitých situací.

123 Až do 31. května 1993, kdy byla zřízena bulou papeže Jana Pavla II. plzeňská diecéze, patřila tato oblast zahrnující západ Čech do Arcibiskupství pražského.

124 Rudolf Dörner (1901–1976), římskokatolický kněz, na doporučení F. Štveráka se stal místo něho kancléřem arcibiskupa J. Berana. Jako blízký arcibiskupův spolupracovník byl uvězněn 15. 6. 1949.

125 ŠTVERÁK, František: *My a smrt. Část druhá*, s. 41.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

V listopadu 1946 se stal arcibiskupem pražským a primasem českým Mons. Josef Beran, blízký přítel F. Štveráka, s nímž sdílel strasti věznění v KT Dachau. Po jednáních představitelů katolické církve s ministry Zdeňkem Nejedlým a Janem Masarykem byl F. Štverák pověřen, aby získal zpět zvony, které za války zrekvírovali nacisté.¹²⁶ Celkem se jednalo o desetitisíce zvonů, z nichž zhruba 670 bylo v Hamburku a dalších 27 se nacházelo v Děčíně. Z těchto míst se je podařilo F. Štverákovi po Labi dostat do Hrobců u Roudnice a postupně vrátit majitelům. K otázce navrácení zvonů se v Haagu sešla konference, jíž předsedal belgický kněz a bývalý vězeň KT Dachau P. Jules Delcourt. F. Štverák mu napsal několikastránkový osobní dopis; v odpovědi mu J. Delcourt sdělil, že Československo zpět získá 1980 zvonů a 1200 tun zvonoviny ze zvonů již rozlitých. Zároveň vyzval F. Štveráka, aby přijel a osobně se zúčastnil výběru zvonů. Než si však pater Štverák stačil vyřídit formality pro cestu do zahraničí, přišel únor 1948 a k pasům přibyla zvláštní doložka ministerstva vnitra, kterou už nedostal.¹²⁷

Nepřítel lidu

Brzy po nástupu komunistů k moci se rozhořel souboj mezi komunistickým režimem a katolickou církví, který na veřejnosti představoval spor arcibiskupa Josefa Berana a exkomunikovaného kaplana Josefa Plojhara¹²⁸, jenž neuposlechl zákazu nadřízených a přijal místo ministra zdravotnictví v komunistické vládě. Arcibiskupský notář F. Štverák osobně odnesl P. Plojharovi exkomunikační dekret: *Řekl jsem mu do očí, starému příteli z Dachau: Josefe, ty jsi prase, ale prase nedrbaný. Tu máš exkomunikační dekret od pražského arcibiskupa Berana.* Ministr Plojhar se urazil a udal ho, což byl podle F. Štveráka pravý důvod jeho pozdějšího uvěznění.¹²⁹

126 Zrekvírované zvony z Protektorátu Čechy a Morava se svázely buď do Ostravy, nebo na shromaždiště zvonů na pražských Maninách, odkud směřovalo přes deset tisíc zvonů z kostelů, kapliček a zvoníček po Labi do Hamburku. Akci při protektorátním ministerstvu průmyslu prováděli a záměrně odvoz brzdili plukovník František Procházka v. z. a správce skladu Josef Ptáček, kteří tímto zachránili přes dva tisíce historických zvonů a většinu bronzových sousoší a soch, bust, pamětních desek a plaket. Viz *Odškodnění za zvony, zrekvírované za 2. světové války*. Dostupné z <http://www.radio.cz/cz/clanek/27668> (citováno k 26. 2. 2009).

127 Zvony i zvonovina zůstaly v zahraničí a do Československa nebyly vráceny. Při výsleších v roce 1949 mu StB mj. kladla za vinu, že chtěl využít situace a emigrovat, proto měl vyřízený pas do Hamburku. Viz ŠTVERÁK, František: *My a smrt. Část druhá*, s. 69.

128 Josef Plojhar (1902–1981), římskokatolický kněz, vysvěcen v r. 1925, člen Československé strany lidové (ČSL), zatčen v průběhu akce Albrecht I. 1. 9. 1939 uvězněn v Linci a 7. 9. 1939 transportován do KT Buchenwald a 23. 5. 1942 do KT Dachau, kde zůstal až do konce války. Od roku 1945 byl tajným členem KSČ. V letech 1945–1948 předsedal krajské organizaci ČSL v Českých Budějovicích a byl členem předsednictva ČSL. V únoru 1948 začal otevřeně spolupracovat s komunisty a stal se členem Ústředního akčního výboru Národní fronty (ÚAV NF). V letech 1948–1951 byl nejprve místopředsedou, v letech 1951–1968 předsedou a od r. 1969 čestným předsedou ČSL. V letech 1948–1968 působil ve funkci ministra zdravotnictví, v letech 1945–1969 byl poslancem NS a od r. 1969 poslancem Sněmovny lidu Federálního shromáždění (SL FS). V letech 1951–1968 předsedal Celostátnímu mírovému výboru katolického duchovenstva a od roku 1952 byl místopředsedou Svazu československo-sovětského přátelství (SČSP). Ve funkcích se mu podařilo přežít všechny krize až do r. 1968.

129 ZÍBAL, Pavel: *Šéfe, znáte Želiv...?*, s. 124. Při soudním procesu promluvil také major SNB: *Vy jste urazil pana ministra Plojhara, řekněte nám, jak se choval v lágru? A také jste se ho nezastal, když ho Beran napadl tak surově, musel se ho zastat národ.* Viz ŠTVERÁK, František: *My a smrt. Část druhá*, s. 115–116.

Stanislava Vodičková

Vztah mezi komunistickým státem a katolickou církví se postupně měnil, až v červnu 1949 přerostl v perzekuční vlnu, jejíž obětí se stal také vikář F. Štverák. Ještě 13. června 1949 stačil podepsat slavnostní slib věrnosti arcibiskupu Beranovi, ale už 15. června jej zatkla Státní bezpečnost (StB).¹³⁰

Šest mladých příslušníků StB prohlíželo jeho úřední i soukromé věci a korespondenci. Nakonec ho požádali, aby je následoval, neboť prý musí podepsat protokol, že se při prohlídce nic neztratilo ani nebylo zničeno: *V duchu jsem si říkal, jak dlouho budu asi protokol podepisovat?*¹³¹

V Bartolomějské ulici mu jako první strhli z klopky kabátu všechny pásky československých vyznamenání, odebrali mu osobní věci, sepsali s ním nacionále a nechali ho zavřít na Pankrác do cely 388. V cele pro jednoho se tísnilo pět vězňů.

Celkem jej vyslyšali šestnáctkrát. Předhazovali mu, že je tribun Vatikánu, že v přestrojení docházel za arcibiskupem Beranem, že se v Čimickém háji scházel se zahraničními diplomaty a v paláci Axa Na Poříčí s Hanou Benešovou,¹³² že převezl syna Heleny Koželuhové z Bohosudova do Německa, že bojoval proti tzv. Katolické akci organizované státem, rozvázal autem arcibiskupovy listiny, na faře ukrýval zbraň s vysílačkou a organizoval protistátní ilegální skupinu. *Udání první podal na mě: Josef Klíma, bývalý listonoš z Horních Počernic (ze Sychrova – pozn. aut.), Josef Polanský, předseda Národního výboru, Josef Bělohoubek, tajemník KSČ, Alois Synecký, bývalý rolník ve Chvalech a jakýsi Šimon, správce státního statku ve Chvalech. A tak se protokoly psaly a psaly a slyšel jsem od pana referenta slova: „Co, i s Beranem jste v pr...“ Po 15 výsleších, z nichž 4 byly noční, jsem měl asi týden pokoj a potom jsem měl ještě jeden šestnáctihodinový výslech stran Vinoře.*¹³³

Ve vazbě na Pankráci zůstal do 6. května 1950, kdy ho se zavazanýma očima převezli zeleným antonem neznámo kam. Stal se opět jen číslem – 1215 z cely 24. V nové cele byla zima, vězeň musel spát při světle a s rukama na příkrývce, což stále kontrolovala stráž, která ho několikrát za noc budila tlučením na dveře. Výslechy začaly až 15. května, kdy mu referent přinesl na celu tužku a papír a požadoval, aby sepsal své doznání. Kněz napsal, že nechápe, z čeho je obviňován a proč byl zatčen. Nato mu zavázali oči a odvedli ho do vyšetřovací místnosti, kde mu neznámý hlas domlouval: *Tak tady je ten tribun Vatikánu, přítelíček Berana. Ty vole jeden, Beran si hovoří na svobodu a ty dřepíš v kriminále. Pověz všechno a půjdeš domů a na tvoje místo přijde Beran.*¹³⁴ Potom následovaly hrozby s nadávkami a přesun na samotku do temnice s mrazivým chladem.

130 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-2862, Pícha Vladimír a spol., s. 5.

131 Historie dávná i nedávná – Vzpomínky 6. *Hornopočernický zpravodaj*, 2004 (únor), s. 12.

132 Pater F. Štverák se také účastnil pohřbu bývalého prezidenta Edvarda Beneše v Sezimově Ústí.

133 Později se mu podařilo nahlédnout do svého spisu: *A tu jsem trnul, co vše jest možné. Byla zde udání Ryneckého, Polanského, Šimona, 2 Klímy, Holoubka, blášení stanice SNB, vyjádření KSČ v Počernicích, vyjádření Akčního výboru podepsané Klotem, vyjádření tzv. církevního tajemníka Čapka, zkratka a dobře všichni psali o mně velmi pěkně. Nebezpečný člověk, nežádoucí reakcionář atd. Byl jsem vůdce ideový všech reakcionářů, znásilňoval jsem kněze v jejich funkcích atd., viděl jsem, jak tzv. lid se do mě obul.* ŠTVERÁK, František: *My a smrt. Část druhá*, s. 101 a 110.

134 *Historie dávná i nedávná – Vzpomínky* 6, s. 12.

135 ŠTVERÁK, František: *My a smrt. Část druhá*, s. 103.

136 *Historie dávná i nedávná – Vzpomínky* 6, s. 12.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

Čas v absolutní tmě trávil pobíháním po mokré betonové podlaze, ve snaze se alespoň trochu zahřát. Jednou denně dostával k jídlu chleba. Jen na noc mu dali prkno, na němž spal, a ráno ho musel zase vrátit. Několikrát během noci kopla stráž do uzavřeného okna a on se musel ohlásit svým číslem. Po devíti dnech ho znovu odvedli zpět do cely. Jedenáct nocí jej každých deset minut budili a nutili ve stoje podávat hlášení.

U následujícího výslechu přiznal, že rozšiřoval úřední listiny arcibiskupa Berana, neboť to příslušelo k jeho funkci v duchovní správě. Při výslechu na něj použili žár teplometu. Když už bylo teplo k nevydržení, F. Štverák zarískoval, padl na zem, předstíral ztrátu vědomí a vyslechl si zajímavý rozhovor: „*Já ti říkal, abys ho nechal, je to invalida. Ty zodpovídáš, ty jsi velitel...*“ Velitel zřejmě nechtěl být poražen a říkal: „*Ten má praxi z gestapa, to je simulant.*“ *Slyšel jsem, jak zapaluje cigaretu, a najednou jsem cítil kouř z cigarety u nosu. Pojednou jsem cítil, jak mi přidržuje cigaretu na ruce. Pálilo to nesnesitelně, ale držel jsem a jen čekal, kdy cigaretu odtáhne.*¹³⁵ Potom jej přivedli studenou vodou k vědomí, dovolili mu konečně se vyspat, ale rána na ruce zhnisala a trvalo dlouho, než se s chabou lékařskou pomocí zahojila.

V červenci se jeho situace zlepšila, dostal na práci lepení sáčků na karlovarskou sůl, jichž za den musel udělat tisíc. Po sáčcích přišly na řadu krabice na vánoční kolekce. Teprve 6. prosince 1950 převezli F. Štveráka do věznice v Ruzyni, kde ho vedli pod číslem 1850.

Cela byla oproti jiným věznicím teplá a pěkná, tím však veškeré zlepšení končilo. Ráno v šest hodin zvonec oznamoval budíček. Za dveřmi měl každý vězeň připravenou „černou kávu“ s kusem chleba. Jídlo museli sníst vestoje a pak už se jen celý den pochodovalo po cele, neboť sedět ani ležet nebylo povoleno. *A tak jsem opět chodil a poznal, že mohu dostat tisíce ran do chodidel, aniž by mne někdo praštil. To obstaraly pantofle bez kramfleku na tvrdé parketové podlaze. Nohy za čas dostaly trvalou křeč a další den večer na levé noze u kotníku mi praskla první žíla. Byla to obrovská bolest.*¹³⁶

Dne 19. listopadu 1950 prosil Antonín Štverák prezidenta republiky Klementa Gottwalda o propuštění svého syna. V žádosti uvedl, že syn má podlomené zdraví z nacistických koncentračních táborů a je nositelem četných vyznamenání za protinacistický odboj. Zároveň napsal, že od jeho zatčení nemá rodina o synovi žádné zprávy a ani neví, kde se v současné době nachází.¹³⁷ Svou prosbu připojila také matka Pavlína Štveráková, která žádala pro svého syna prominutí zbytku trestu a se svou žádostí o milost se obracela přímo na prezidentovu ženu Martu Gottwaldovou.¹³⁸ Obě žádosti z prezidentské kanceláře postoupili v originále k vyřízení tehdejšímu ministerstvu národní bezpečnosti v čele s ministrem Ladislavem Kopřivou.¹³⁹ Žádosti ministerstvo

137 *Archiv kanceláře prezidenta republiky (AKPR).* Žádost o milost sepsanou otcem a druhou žádost sepsanou matkou P. Františka Štveráka zaevidovali v protokole spisů KPR dne 21. 11. 1950.

138 Obě kopie dopisů jsou v držení rodiny Pavlína Thonatové, neteře P. Štveráka.

139 Ladislav Kopřiva (1897–1971), od roku 1921 člen KSČ, za nacistické okupace vězněn v KT Dachau. Po válce člen předsednictva ÚV KSČ, od roku 1948 tajemník pro kádrové záležitosti, od května 1950 do ledna 1952 stanul v čele ministerstva národní bezpečnosti. V této funkci se aktivně účastnil organizování státního teroru a inscenování monstrprocesů. V roce 1963 byl vyloučen z KSČ.

Stanislava Vodičková

zamítlo až po vynesení rozsudku s odůvodněním, že *nebyly shledány žádné důležité důvody pro změnu rozsudku*.¹⁴⁰

Krátko před Vánocemi, 21. prosince 1950, předvolali F. Štveráka k výslechu. Referent mu povolil sundat si klapky z očí a pak začal výslech, jenž trval až do pozdních nočních hodin 22. prosince. Během výslechu se referenti několikrát vystřídali a měnila se i témata obvinění. Na řadu přišlo také rozšiřování zakázaného pastýřského listu arcibiskupa J. Berana. F. Štverák se sice nesmyslnosti obvinění v duchu podivil, neboť byl tou dobou již přes měsíc ve vazbě, ale nezaváhal ani na vteřinu a okamžitě se rozhodl jít touto cestou. Přiznal, že rozšiřoval, četl a ostatní ke čtení pastýřského listu nabádal. Po výslechovém maratonu dopsal referent svoji verzi přiznání trestného činu do protokolu a nechal ji F. Štverákem podepsat. Potom se mohl kněz vrátit do cely a bylo mu dovoleno se konečně vyspat.

Na rozdíl od výslechu na Gestapu nechtěli komunisté rozplést ilegální síť protivníka, ale usilovali o podepsání přiznání, ať už jakkoliv smyšleného, jenž by zapadalo do předem připraveného scénáře procesu. Za tímto účelem proběhla před začátkem samotných výslechů důkladná příprava vyšetřovaného. V případě F. Štveráka jej ponechali v temnici, dlouhodobě mu bránili ve spánku, nutili ho k vyčerpávajícímu pochodování po cele pod stálou kontrolou dozorců a tak ho fyzicky i psychicky týrali, aniž by se museli vůči němu dopustit přímočaré brutality při výslechu, jakou zakusil na Gestapu.

Další den F. Štveráka odvezli na soudní oddělení na Pankrác. Zde se dozvěděl, že před pobyt v Ruzyni strávil zhruba devět měsíců ve Valdicích.

Vatikánským špionem

Státní prokuratura v Praze vypracovala 5. ledna 1951 žalobu, kterou předala Státnímu soudu v Praze. Obžalovaní netvořili obvyklou skupinu, ale jejich údajné zločiny měly stejný charakter, proto je soudili společně. F. Štveráka přiřadili k dalším dvěma diecézním kněžím z okruhu biskupů, třem významným řeholníkům a pěti laikům, kteří představovali údajné agenty vatikánské špionáže a pomocníky vysoké hierarchie. Skupina dostala název „Pícha a společníci“, soudní jednání probíhalo s vyloučením veřejnosti a trvalo celý týden (od 18. do 25. ledna 1951),¹⁴¹ na jehož konci byl nad obžalovanými vynesena rozsudek.

Proces zapadal do tažení státu proti katolické církvi a navazoval na vlnu procesů, které vyvrcholily monstrprocesem proti řádům s označením „Machalka a spol.“¹⁴² a monstrprocesem zaměřeným na biskupy a jejich pomocníky, jenž vešel ve známost

140 KPR postoupila žádosti ministerstvu národní bezpečnosti 4. 12. 1950. Ministerstvo podle protokolu spisů potvrdilo jejich přijetí 30. 1. 1951 (č. j. MNB, S-30435/50-51).

141 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-2862 MV, Pícha Vladimír a spol., Rozsudek. Srov. TYL, Heřman Josef. *Psancem. Vlastní životopis tepelského opata Heřmana Josefa Tyla*. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2006, s. 155.

142 Státní soud vynesl v monstrprocesu 5. dubna 1950 tento rozsudek: Ivan Mastiliak doživotí, Augustin Antonín Machalka 25 let, František Šilhan 25 let, Adolf Kajpr 12 let, Vít Tajovský 20 let, Silvestr Braitto 15 let, Jan Evangelista Urban 14 let, Jan Blesík 10 let, František Mikulášek 9 let a Stanislav Barták 2 roky.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

pod názvem „Zela a spol.“¹⁴³ Tyto procesy měly za cíl poškodit organizační strukturu církve, zdiskreditovat ji před veřejností, eliminovat její duchovní elitu a legalizovat zásahy proti řeholím.

Poprvé stál F. Štverák před soudem 21. ledna 1951. Jeho smělý obhájce JUDr. Zajíček¹⁴⁴ zvolil zajímavou strategii, již zachytil ve svých pamětech opat tepelského kláštera Heřman Josef Tyl. Nejprve svého mandanta představil jako člověka realisticky i sociálně cítícího a myslícího, jako vlastence, jenž prokázal svou věrnost v koncentračních táborech Sachsenhausen a Dachau, a nakonec zpochybnil důvod zatčení: *Slavný soubě, nepochybují, že by pan arcibiskupský vikář František Štverák četl ten pastýřský list, nepochybují ani o tom, že by dokonce sám ten pastýřský list rozesílal, rozvážel a ke čtení vybízel, ale Státní bezpečnost se dopustila jedné chyby. Totiž nejdůstojnějšího pana arcibiskupského vikáře zatkla daleko dříve, než se vůbec mohl toho dopustit – tudíž nemůže být souzen za to, čeho se ani dopustit nemohl.*¹⁴⁵

F. Štverák byl zatčen 15. června 1949. V tento den se konala v Praze tajná porada biskupů, na níž episkopát schválil znění pastýřského listu, v němž označili státem organizovanou Katolickou akci za lživou a nekatolickou a zároveň podali svědectví o teroru, který rozpoutal komunistický režim proti katolické církvi. Vzhledem k tomu, že F. Štveráka zatkli před touto poradou, nemohl se účastnit rozšiřování a čtení pastýřského listu, jak mu kladli před soudem za vinu. *Předseda se zarazí, hledá ve spisech, pak udeří do stolu a přímo zařve: „Jak jste to mohl tedy podepsat?“ Prohlašují, že kdyby mi bývalo bylo dáno podepsat, že jsem opice, musel bych podepsat, že jsem.*¹⁴⁶

Rozsudky ve vykonstruovaném procesu vynesli nad obžalovanými 25. ledna 1951. Za spolčení s vysokou hierarchií s úmyslem rozvrátit lidově demokratické zřízení a jeho hospodářství padaly vysoké tresty.¹⁴⁷ Díky omylu ve vyšetřovacím spise, kde jako datum uvěznění byl uveden 15. červenec místo červen,¹⁴⁸ došlo při konstruování obvinění proti F. Štverákovi k chybě v obžalobě. P. Štverák nakonec místo navržených deseti let¹⁴⁹ vyvázl s nebývale mírným trestem za zločin sdružování proti státu podle zákona č. 231/48¹⁵⁰ ho odsoudili k pouhým dvaceti měsícům nepodmíněně, které již

143 Monstrproces s pomocníky biskupů „Zela a spol.“ se konal 27. 11.–2. 12. 1950. Také zde padaly vysoké tresty: Stanislav Zela 25 let, Otakar Švec 20 let, Antonín Mandl 20 let, Jan Boukal (první sekretář arcibiskupa Berana) 18 let, Jaroslav Kulač 17 let, Josef Čihák 10 let. Součástí procesu byl i soud se třemi řeholníky z případu „Opasek a spol.“: Anastáz Opasek – navržený trest smrti byl změněn na doživotí, Stanislav Bohuslav Jarolímek 20 let a Václav Mrtvý 15 let. Na něj navazovalo několik dalších procesů s katolickými duchovními i laiky.

144 Jeho odvážná obhajoba klienta přispěla k tomu, že byl přeřazen z výkonu advokátní praxe do karosáren ČKD.

145 TYL, Heřman Josef: *Psancem*, s. 158.

146 *Historie dávná i nedávná – Vzpomínky* 6, s. 13.

147 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-2862 MV, Pícha Vladimír a spol., Rozsudek. P. Vladimír Pícha 20 let, Jaroslav Oppelt 25 let, Rudolf Jukl 7 let, JUDr. František Kolman 6 let, Josef Heřman Tyl 12 let (původně navržen trest smrti), Alfons Kováč 11 let, JUDr. Antonín Dvořák 13 let, Viktorie Bergrová 6 let, Josef Prášek 5 let a František Štverák 20 měsíců.

148 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-2862 MV, Pícha Vladimír a spol.

149 ŠTVERÁK, František: *My a smrt. Část druhá*, s. 110.

150 P. Štverák byl souzen podle § 2 odst. 3 první sazby zák. č. 231/48 Sb. se zřetelem na ustanovení §§ 12 odst. 1 a 18 tr. zák. s horní hranicí trestu odnětí svobody do 10 let.

Stanislava Vodičková

strávil ve vazbě a jež mu měly vypršet za pět dnů, pozbyl čestných práv občanských na dobu tří let, ale na rozdíl od ostatních odsouzených mu nezkonfiskovali majetek.¹⁵¹

Následující den po vynesení rozsudku ho navštívili příslušníci Státní bezpečnosti s návrhem na udělení vysokého postu v církevní hierarchii výměnou za spolupráci s komunistickým režimem.¹⁵² Na jejich nabídku zodpovědného a významného místa v duchovní správě jim odpověděl: *Pánové, kdo jste, že mi nabízíte místo? Podle mého mínění jste policajti a ti mi mohou dáti nanejvýše kriminál, ale nikdy ne duchovní misii.*¹⁵³

Jeho jednoznačné odmítnutí nezůstalo bez následků. Po propuštění z věznice ho ihned eskortovali do tábora nucených prací (TNP) v Želivu a později do Hájků. Zde komunisté postupně internovali na 430 nejhrolivějších kněží a řeholníků, které chtěli izolovat od společnosti, získat ke spolupráci nebo zastrašit a zlomit.

Tábor nucených prací Želiv a Hájek

Po příjezdu do Želivu mu v přijímací kanceláři velitel Alois Pokorný nabídl propuštění za tři měsíce, pokud bude spolupracovat jako agent se Státní bezpečností, což F. Štverák jednoznačně odmítl: *Pánové, fízlovat vám nebudu. To mě raději pověste na první kolík. Prosím, to je definitivní.*

„Starý koncentračník“ F. Štverák se brzy sžil s novým prostředím a stal se výraznou osobností mezi internovanými. Často se jako mluvčí kněží pouštěl do debat na politických školeních a svými argumenty dostával školitele do úzkých. Vzal si také slovo při debatě s doktorem práv z Prahy, který přišel kněžím přednášet na téma *Právní řád v naší vlasti a tábor nucených prací*. F. Štverák se jej zeptal: *Když si někdo po rozsudku u nás odpýká trest, jde domů? „Nu ovšem!“ [...] Já jsem měl před rokem soud, že jsem se dopustil urážky na cti ministra Plojhara [...] Když jsem si ho poctivě, na mou kriminálnickou čest, odseděl, domníval jsem se, že jdu k mámě. Ale páni mě odvezli do Želiva [...] Co na to říkáte jako právník? Jaký že to máme u nás právní řád?*¹⁵⁴ Odpovědi se nedočkal, neboť po této otázce školitel přednášku předčasně ukončil a odejel.

Ovlivňovat a přesvědčovat kněze chodili také spolubratři kněží ve službách nového režimu. Někteří spolupracovali proto, že byli zastrašeni, jiní se rozhodli využít jedinečné životní šance ke kariéernímu postupu a další se stali vydíratelnými, protože žili nevhodným kněžským životem. Všichni však porušovali věrnost církvi a přísahu svému biskupovi. Jeden z nich, Štverákův spolužák ze studií, si jej nechal vyvolat, aby s ním důvěrně promluvil. F. Štverák o tomto knězi věděl, že se mu během jeho kněžské dráhy narodil syn, a proto s ním mluvil velmi odměřeně, ale když mu spolužák řekl: *„Vy jste volí, že jste tu. Kolík je práce v duchovní správě, a vy taďy ze sebe děláte mučedníky...“ tu se již Franta neudržel a takovou mu jednu ubalil i bez pravého palce, že se bezounovi zamotala hlava, a aby nešel o jedné noze, přidal mu ještě druhou. Nic z toho nebylo. Nestěžoval*

151 ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-2862 MV, Pícha Vladimír a spol. Rozsudek.

152 V této době komunisté jednali o obsazení míst kanovníků svatovítské katedrály a kapitulního vikáře, který měl místo nezákonně internovaného arcibiskupa Berana vést pražskou arcidiecézi.

153 ŠTVERÁK, František: *My a smrt. Část druhá*, s. 125.

154 ZÍBAL, Pavel: *Šéfe, znáte Želiv...?*, s. 123–124.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

si na urážku jako Plojhar, odešel a to byla poslední návštěva kněží ze školení. Venku se mezi kněžstvem rozneslo, že se v Hájku kněží bijí mezi sebou. Byla to pravda? Byla i nebyla. Byla v tom smyslu, že spolubratr dostal facky. Zasloužil si je. Jednak pro urážku: jste volí, a jednak proto, že nám vytkl, jako bychom šli z duchovní správy dobrovolně. Nebyla pravda, že bychom se my, háječní kněží, navzájem bili. Ale byla to voda na čertův mlýn. Fráze „děláte ze sebe mučedníky“ se nám často vmetla do tváře.¹⁵⁵

O situaci vězňených kněží a řeholníků v Želivu nejlépe vypovídá zadržžený „černý“ dopis salesiána P. Emila Slámy ze dne 17. května 1951 adresovaný mamince a sestřím. *Pracuji opět v prádelně. Občas nás navštíví jeden staříček premonstrát.¹⁵⁶ Má již přes 80 let. Prošel Osvětim, Mauthausen, Dachau. Posteskne si někdy a říká: „Mezi Dachau a Ž.[elivem] není velký rozdíl. Snad ten, že tam nám balíky nevykrádali, kdežto zde ano, zde musí pracovat i starouši, tam nemuseli...“¹⁵⁷*

Kdy skončí nezákonná internace kněží a řeholníků – uvězněných bez obžaloby, soudů a rozsudků – nikdo z nich nevěděl, přesto duchovní odmítali přes značný nátlak kolaborovat s novým režimem a přijmout misi z jiných rukou než biskupských. Pro zlomení jejich rezistence používal velitele tábora svévolné tresty, které nabývaly podob šikany rozmanitých stupňů – od zákazu psát a přijímat dopisy nebo balíčky z domova až po několik týdnů věznění na samotkách a bití.

Vzhledem k drsným podmínkám v tábore, špatné stravě, vyššímu věku a zdravotnímu stavu mnohých zadržovaných žádal 7. května 1954 vedoucí Internačního kláštera (IK) Želiv, aby nemocné a přestárlé duchovní přemístili do charitních domů nebo k příbuzným, protože v klášteře nejsou podmínky pro jejich léčbu a nemocné musí převážet za značných finančních nákladů do vzdálených nemocnic.¹⁵⁸

Patera Františka Štveráka propustili ze zdravotních důvodů mezi prvními.¹⁵⁹ Od 4. června 1954 žil u své matky a sestry v Litoměřicích. Do aktivní duchovní správy se už nevrátil.

Smrtí k životu

Při lázeňském pobytu v Poděbradech, kam si odjel léčit problémy se srdcem, dostal masivní infarkt. Po měsíci jej odtud převezli do nemocnice v Městci Králové, kde měl pobýt dalších zhruba čtrnáct dnů. Odtud také poslal poslední dopis nejbližším, v němž psal o vážnosti svého zdravotního stavu, ale i o naději, že se brzy společně setkají. Přes veškerou péči lékařů zemřel zaopatřen svátostmi o den později, 20. srpna 1956,

155 Tamtéž, s. 126.

156 Jedná se zřejmě o P. Štěpána Jakuba Rajdu OPraem (1872–?), děkana ve výslužbě z brněnské diecéze. V době Protektorátu ho zatkl Gestapo při konfiskaci kláštera v Nové Říši a nejprve byl od 29. 5. 1942 vězněn v Jihlavě, odkud jej eskortovali 1. 6. 1942 do Kounicových kolejí. Dne 16. 1. 1943 ho transportovali do KT Osvětim, 19. 8. 1943 následoval převoz do KT Buchenwald a následně 7. 1. 1945 do KT Dachau, kde se dočkal osvobození.

157 ABS, f. Historický fond MV (MV-H), a. č. H-394 („Akce Želiv“).

158 NA, f. SÚC (Státní úřad pro věci církevní, Praha), Situační zprávy z IK Želiv 1954–1955, zpráva z 7. 5. 1954.

159 Tamtéž, zpráva z 4. 6. 1954.

Stanislava Vodičková

ve věku 47 let. Pochován byl v pátek 24. srpna 1956 na hřbitově v Kostelci nad Labem.

O rehabilitaci, která měla očistit jeho jméno, zažádal jménem rodiny bratr Jaroslav Štverák v roce 1968. Její průběh však přerušila okupace vojsky Varšavské smlouvy a následný proces normalizace. Františka Štveráka plně rehabilitovali v roce 1990 a zbytkové tresty mu prominuli na základě žádosti jeho sestry Marie Brychové až 9. července 1991. O rok později, 15. června 1992, byla zásluhou farníků, přátel a rodiny zasazena do zdi kostela sv. Ludmily ve Chvalech pamětní deska připomínající životní osudy věrného služebníka patera Františka Štveráka.

Nebezpečný člověk a nežádoucí reakcionář – pater František Štverák

P. František Štverák po návratu z koncentračního tábora (nedatováno). Zdroj: Pavlína Thonátová

Po propuštění z internace v Želivu žil P. Štverák u rodiny v Litomyšli (nedatováno). Zdroj: Pavlína Thonátová

František Štverák na maturitním snímku z června 1928. Zdroj: Pavlína Thonátová

Stanislava Vodičková

Lfd. Nr.: <u>3</u>	Haft Nr.: <u>159</u>
Karteikarte	
Zuname: Šverak	Grund der Einlieferung:
Vorname: Franz	Tag der Einlieferung: 12.7.1940
Beruf: Pfarrer	Beendigung der Haft Tag: 8. Monat: 8. Jahr: 1940
Geburtstag: 5.3.1909	Grund der Haftbeendigung: nach Dresden
Geburtsort: Hradek	Abgelieferte Gelder: 700 K
Staatsangehöriger: Protektorat	Wertsachen: Eine Armbanduhr
Wohnung: Chvaly bei Prag	Quittung des Häftlings: <i>fr. Šverak</i>
Familienstand: ledig	Hafttage: 27 Tage
Religion: röm-kat	

Empfangene Bekleidungsstücke:	Bemerkungen:
Hemd: <u>1</u> <i>Decke</i> <u>1</u>	
Unterhose: <u>1</u> <i>Kopffrotterb.</i> <u>1</u>	
Hose: <u>1</u> <i>Bettdecke</i> <u>1</u>	
Rock: <u>1</u> <i>Hemdm.</i> <u>1</u>	
Schuhe: <u>1</u> <i>Beilung</i> <u>1</u>	
Mütze: <u>1</u> <i>Fusslappen</i> <u>2</u>	
Essgeschirr mit Löffel: <u>1</u>	
<i>erledigt, am 8./8.</i>	
<i>fr. Šverak</i>	

Vězeňská karta P. Františka Šveráka z věznice Gestapa v Terezíně. Zdroj: Památník Terezín